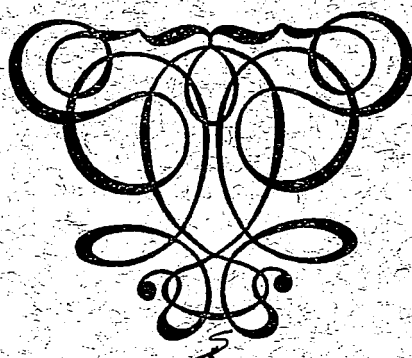

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR
POLITIK · STATISTIK · EKONOMI

NY FÖLJD UTGIVEN AV
FAHLBECKSKA STIFTELSEN

ÅRG. 54

1951

HÄFTE 2

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION, LUND

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer av detta häfte kostar kr. 3:50

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

kommer att under år 1951 liksom hittills innehålla dels vetenskapliga uppsatser i statsvetenskap — »politik» i ordets äldre och mera omfattande bemärkelse —, statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avsedd att hålla läsaren à jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämväl annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur. Tidskriften vill framträda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom den angivna ramen.

Tidskriftens redaktion handhåves, under överinseende av Fahlbeckska stiftelsens kollegium (professorerna E. FAHLBECK, C.-E. QUENSEL, J. ÅKERMAN, G. CARLSSON, S. BOLIN och E. GJERSTAD), närmast av professor E. FAHLBECK, Lund, som redaktionssekreterare och ansvarig utgivare, under medverkan av professor C. A. HESSLER, Uppsala (litteraturgranskningar) och docent E. THERMÉNUS, Stockholm (översikter och meddelanden).

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året. Prenumerationspriset är 15 kr. pr år.

Prenumeration kan ske antingen genom bokhandel eller direkt hos »Statsvetenskaplig Tidskrifts Expedition, Lund», postgiro nr 279565, (ej hos redaktionen):

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i januari 1951.

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL:

UPPSATSER:

SØRENSEN, MAX, Nyere udviklingslinier i international organisation	113
STROMBERG, TORE, Om konfiskation av tryckt skrift	130

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN:

1950 års val till de församlingar som utser första kammaren. Av I. L. HARTMANN	144
De allmänna jordbruksräkningarna. Av ISAK P. WINBERG	151
1950 års dyrortssakkunnigas betänkande. Av FOLKE LARSSON	155

LITTERATURGRANSKNINGAR:

John Lindgren, Per Albin Hansson i svensk demokrati. I. Anm. av GUNNAR GERDNER	160
Studier tillägnade Fredrik Lagerroth. Anm. av HANS CAVALLI	163
André Siegfried, Géographie électorale de l'Ardeche sous la IIIe République. Anm. av STEN SPARRE NILSON	168
Tidskriftsöversikt. Av H. MEIJER	170

NYERE UDVIKLINGSLINIER I INTERNATIONAL ORGANISATION

Av Professor MAX SØRENSEN, Aarhus

Den, der i dag ved det 20. århundredes midte kaster et blik tilbage over udviklingen siden århundredets begyndelse, vil først og fremmest blive slået af den tekniske revolution, verden har gennemgået siden da. Hvis han dernæst spørger, om der er sket en tilsvarende udvikling af de sociale organisationsformer, vil han få et negativt svar, og ikke mindst, hvis hans spørgsmål specielt angår formerne for international organisation. Naturvidenskabernes hastigt øgede indsigt i den fysiske verdens fænomener og teknikkens evne til i takt hermed at omsætte denne nye erkendelse i praktiske resultater er ikke blevet fulgt af en parallel udvikling på samfundsvidenskabernes område. Vel er indsigten i menneskets sociale reaktioner og i de samfundsmæssige sammenhæng væsentligt øget, men dels er det ikke sket i takt med naturvidenskabernes udvikling, dels har den øgede erkendelse ikke formået at præge den praktiske sociale udvikling, der stadig er undergivet irrationelle momenters indflydelse.

Dette er naturligvis ikke ensbetydende med, at ingen udvikling er sket. Hvad særligt de internationale organisationsformer angår har det forløbne halve århundrede medført større forandringer end noget andet tilsvarende tidsrum i historien; at forandringerne imidlertid ikke har været tilstrækkeligt radikale fremgår med al ønskelig tydelighed deraf, at vor hele civilisation nu er mere truet i sin eksistens end nogensinde tidligere, truet af selve de videnskabelige fremskridt.

Under sådanne forhold kunne det synes formasteligt at ville prøve at påvise nyere tendenser i den internationale organisations udvikling. Ulykken er jo netop, at der ikke er sket en tilstrækkelig udvikling, og at hele den internationale situation derfor er så labil, at ingen kan vide, hvor vi havner. Midt i uklarheden og uoverskueligheden tegner sig dog visse linier, som det kan have interesse at påpege.

Hovedtræk af forelæsning holdt på universitetet i Lund den 17. oktober 1950.

Videreført med omtanke og med nødvendige korrektioner kan de i tidens løb råde bod på mange ufuldkommenheder.

Karakteristisk for det internationale billede ved århundredets begyndelse var den næsten totale mangel på organisation. Bortset fra enkelte såkaldte »administrative unioner», hvoraf Verdenspostunionen og den Internationale Telegrafunion var de vigtigste, eksisterede ingen universel organisation af folkeretssamfundets medlemmer. På konferencen i Haag i 1899 var der truffet aftale om oprettelsen af en permanent international voldsgiftsret, hvis eneste permanente element dog som bekendt var et bureau og en dommerliste. Nogen almindelig pligt for regeringerne til at lade deres indbyrdes konflikter bilægge ad fredelig vej bestod ikke, og der fandtes i det hele taget ikke noget permanent maskineri til behandling af politiske problemer. Forskydninger i magtforholdene mellem stormagterne havde siden Wienerkongressen kun resulteret i lokale krige; det komplicerede og nøje afstemte magtbalance-system havde forhindret omfattende konflikter og havde ved flere lejligheder bidraget til at magternes repræsentanter på særligt indkaldte konferencer kunne nå frem til en fredelig udligning af interesse modsætninger. Typiske eksempler var konferencerne i Berlin i 1878 og 1885 om henholdsvis problemerne på Balkan og de afrikanske koloniproblemer.

Den første verdenskrig betød dette systems sammenbrud, og af ruinerne opstod den første permanente og efter sin hensigt verdensomspændende politiske organisation, Folkenes Forbund. Dens formål var i første række at bekæmpe krig gennem kollektiv aktion, men ethvert internationalt anliggende hørte under dens kompetence. Dens hovedorganer, Forsamlingen og Rådet, beskæftigede sig med en broget buket af opgaver, politiske, økonomiske, sociale, kulturelle m. m., og kun i een henseende, arbejdsforhold, gennemførtes en specialisering ved oprettelsen af den Internationale Arbejdsorganisation.

Folkeforbundets svigtende evne til at løse dets primære opgave, fredens opretholdelse, er velkendt, og årsagerne dertil skal ikke undersøges her. Af dets ruiner opstod de Forenede Nationer, hvis hovedformål er det samme, og som søger dette formål virkeliggjort ad veje, der i det væsentlige, omend ikke i enkeltheder, er de samme som i Folkenes Forbund. Organisationens struktur iøvrigt frembyder væsentlige nye og interessante træk, og det er dem, der vil blive omtalt i det følgende.

Karakteristisk er for det første den *funktionelle* opdeling af F. N:s organisatoriske apparat. I selve hovedorganisationen er kun Generalforsamlingen kompetent til at behandle alle spørgsmål, og dette endda med den modifikation, at Forsamlingen ikke som Sikkerhedsrådet kan vedtage bindende beslutninger, men kun rekomendationer, vedrørende tvangsmidlers iværksættelse i anledning af et fredsbrud eller en trusel mod freden, og end ikke kan fremsætte noget forslag vedrørende en tvist eller situation, så længe denne står på Sikkerhedsrådets dagsorden, jfr art. 12. Selv med hensyn til den primære opgave, fredens opretholdelse, er således en vis funktionel opdeling foretaget. Det samme gælder F. N:s øvrige opgaver. Det økonomiske og sociale råd, med dets mange underordnede kommissioner, samt formynderskabsrådet er udtryk for en dybtgående specialisering, alt dog indenfor samme organisations rammer og med Generalforsamlingen som en fælles øverste instans.

Specialiseringstendensen er imidlertid ført videre ved oprettelsen af et betydeligt antal særorganisationer; »specialized agencies». Disse er hver for sig selvstændige, verdensomspændende organisationer, med selvstændig medlemskreds, eget budget, egne organer etc.; de har hver for sig begrænset virkefelt, men samarbejder indbyrdes og med hovedorganisationen i henhold til særlige aftaler. De Forenede Nationers økonomiske og sociale råd kan i henhold til pagtens art. 63 søge at koordinere deres virksomhed ved henstillinger og forhandling, men har ikke, ligesålidt som noget andet organ, ret til med bindende virkning at give forskrifter for deres arbejde.

Tanken om særorganisationernes selvstændighed er undfanget under krigen på et tidspunkt, da det endnu var uvist, hvorledes den kommende politiske verdensorganisations struktur ville blive, og adskillige af dem var allerede etableret, da San Francisco konferencen trådte sammen. Hvis F. N:s opgaver var blevet begrænset alene til spørgsmål om fred og sikkerhed, eventuelt tillige koordination af særorganisationernes arbejde, ville systemet have været konsekvent. Nu har F. N. imidlertid også fået selvstændige opgaver med hensyn til det internationale samarbejde på økonomiske og sociale områder, og en vis konfusion har været uundgåelig. En nærmere beskrivelse af systemet og en vurdering af dets fordele og mangler er allerede foretaget andetsteds.¹ Her skal kun kort resumeres, at det naturligt medfører

¹ Max Sørensen, Om det såkaldte funktionelle princip i international organisation, *Jus Gentium*, 1949, p. 83—106, jfr også Ross, *The constitution of the United Nations*, p. 49 ff.

alle de fordele af saglig art, som enhver specialisering giver, at det i nogen grad, omend ikke fuldstændigt, eliminerer magtpolitiken fra det saglige samarbejde af økonomisk, social og kulturel art, at det etablerer værdifulde kontakter mellem de kompetente administrationsgrene i de forskellige lande udenom diplomati og udenrigsministerier, men at det på den anden side tilslører det helhedsbillede af staternes indbyrdes afhængighed, som må være grundlaget for en styrkelse af den internationale retsorden, og at det i det hele taget medfører uoverskuelighed og deraf følgende risiko for dobbelt arbejde og nødvendighed af en omfattende, tidsrøvende og besværlig koordinationsvirksomhed. Gentagne gange har Generalforsamlingen og det Økonomiske og Sociale Råd indskærpet nødvendigheden af at koordinere de forskellige organisationers og organers virksomhed, og særlige komitéer er nedsat med dette som særlig opgave.

Nødvendigheden af ikke blot koordination, men en fællesledelse, der kan skabe enhed i mangfoldigheden, har vist sig ved administrationen af F. N.'s program for teknisk bistand til underudviklede lande. Begæringer om hjælp, der indgives til F. N. og særorganisationerne, forelægges og drøftes i et såkaldt »Technical Assistance Board«, bestående af de enkelte organisationers sekretariatschefer, eller deres repræsentanter, med det formål at sikre system og plan i den bistand, der af de forskellige organisationer ydes en begærende stat. Dette udvalg's afgørelse træffes enstemmigt, og hvis enstemmighed ikke kan opnås, henvises spørgsmålet til afgørelse i en komité, ikke af embedsmænd, men af repræsentanter for de regeringer, der er medlemmer af det Økonomiske og Sociale Råd.²

Dette viser, at specialisering bryder den enhed, der er nødvendig, når det gælder de store linier i samfundsudviklingen; kun ved detaljarbejdets udførelse har de funktionelle organer deres berettigelse.

Behovet for koordination melder sig ikke alene i forholdet mellem de forskellige internationale organer, men tillige, og måske først og fremmest, i hvert enkelt land mellem de forskellige regeringsdepartementer, der sender repræsentanter til internationale organisationer. Det er indlysende, at effektiv international organisation af f. eks. boligproblemets løsning er umulig, hvis et lands repræsentanter i Landbrugs- og Levnedsmiddelorganisationen stemmer for at give forbedring af landarbejdernes boligforhold forrangen, medens samme lands repræsentanter i Arbejdsorganisationen stemmer for at give

² Det Økonomiske og sociale Råds resolution af 14. august 1949, Doc. E/1546, jfr. Int. Org. III, p. 761 ff.

industriarbejderne forrangen. Gentagne gange har F. N:s organer indskærpet nødvendigheden af koordination på det nationale plan. »Co-ordination begins at home» er det blevet sagt med en passende omskrivning af en gammel talemåde.

Nye administrative organisationsformer er nødvendige i de enkelte lande. Mange steder er man næppe nået ud over det eksperimentelle stadium. Forskellige fremgangsmåder er forsøgt, og problemet er fra forskelligt hold taget op til systematisk undersøgelse, bl. a. af det Internationale Institut for Administrative Videnskaber. I Danmark har Udenrigsministeriet i 1949 nedsat et interdepartementalt koordinationsudvalg med repræsentanter for ikke mindre end 9 ministerier og under forsæde af Udenrigsministeriets repræsentant. Dets opgave er bl. a. at udveksle oplysninger om forestående internationale konferencer og om de instruktioner, der gives danske delegerede, at gennemgå de delegeredes beretninger fra sådanne konferencer, at forhandle om praktiske forholdsregler til at undgå dobbeltarbejde mellem de forskellige internationale organisationer, m. m. I U. S. A. har man valgt at nedsætte ikke et enkelt, men en række koordinationsudvalg, et for hver international organisation. F. eks. findes et udvalg for Landbrugs- og Levnedsmiddelorganisationen under forsæde af landbrugsdepartementets repræsentant og med repræsentanter for 7 andre departementer, et andet vedrørende civil luftfart, et tredje vedrørende almindelige økonomiske spørgsmål, og så fremdeles.³

På interessant vis er der således en vekselvirkning mellem international og national organisation. Den omstændighed, at nye internationale organisationer etablerer forbindelser mellem landene uden om det ministerium, Udenrigsministeriet, der traditionelt i alle lande havde monopol på at være statens talerør udadtil, kræver nye interne foranstaltninger for at sikre, at den enkelte stat dog taler med een stemme udadtil; thi uanset alle funktionelle organisationsformer må statens enhed vedblivende være den fundamentale faktor i internationalt samarbejde.

En anden karakteristisk tendens i efterkrigsårenes internationale organisation er *regionalismen*.⁴ Den var ikke ukendt tidligere, men har aldrig præget helhedsbilledet så stærkt, som det nu er tilfældet. Regionalisme er ikke antithesen til det funktionelle princip. Tværtimod vil blot en hastig undersøgelse vise, at langt den overvejende

³ Jfr nærmere Bloomfield i Int. Org. IV, p. 400 ff. (august 1950).

⁴ Jfr Ross, op. cit. p. 166 ff.

del af regionalt samarbejde sker på funktionel basis, det vil sige med bestemt afgrænsede opgaver.

På den anden side er et alt omfattende regionalt samarbejde heller ikke ukendt. Organisationen af amerikanske stater, stiftet ved Bogotá-pagten af 29. april 1948, har netop sådanne altomfattende formål; intet aspekt af internationalt samarbejde blandt medlemskredsen, være sig politisk, militært, økonomisk, socialt eller kulturelt, er unddraget organisationens kompetence. Et sådant forsøg på at virkeliggøre de samme, almindelige formål som F. N., men på et snævrere geografisk område, er ikke i strid med F. N:s pagt, men på den anden side heller ikke forudset i denne.

Pagtens grundtanke er, at de internationale problemer er universelle; den forudsætter, at visse sikkerhedsspørgsmål skal kunne løses på regional basis indenfor helhedens rammer, men et forslag på San Francisco-konferencen om at træffe udtrykkelig bestemmelse om regionalt samarbejde på økonomiske, sociale og andre lignende områder, blev afvist som unødvendigt.⁵ Et ægyptisk forslag om nærmere at definere, hvad der skulle forstås ved et regionalt arrangement, led samme skæbne; det kan ikke desmindre være af interesse at genopfriske dets ordlyd, der fremdrager de forskellige sider af problemet:

»Som regionale arrangementer skal anses organisationer af permanent karakter, der på et givet geografisk område grupperer et antal lande, som på grund af nærhed, interessefællesskab eller kulturel, sproglig, historisk eller åndelig tilknytning påtager sig et fælles ansvar for fredelig bilæggelse af indbyrdes konflikter og for opretholdelse af fred og sikkerhed i deres region, ligesom også for beskyttelsen af deres interesser og udvikling af deres økonomiske og kulturelle forbindelser.»

Denne definition, der er skåret således til, at den ialtfald omfatter den arabiske liga, kræver, som det vil ses følgende elementer: permanent, et givet geografisk område, parternes indbyrdes tilknytning, og vidtspændende generelle formål. Modstanden mod forslaget berodede bl. a. på, at disse krav var for rigoristiske — omend det vel kun er det første og det sidste, der har blot nogen skarphed — og ville udelukke grupperinger, som det ikke var ønskeligt at banlyse.

Realiteten i alt regionalt samarbejde er interessefællesskabet. Så snart internationalt samarbejde når en blot beskeden grad af intensitet, viser det sig ofte, at problemerne ikke længere er universelle;

⁵ U. N. C. I. O. vol. 10, p. 196.

både efter deres art og efter de interesser, der kræver en løsning, er de begrænset til et mindre udsnit af staternes kreds. Karakteristisk er det imidlertid, at sådanne grupperinger langt fra altid svarer til de gængse geografiske inddelinger af jordens overflade, og endvidere, at grupperingerne ej heller er de samme i forskellige saglige relationer. Regionen er med andre ord ikke et geografisk begreb; dets bærende element er interessefællesskabet, og en stat kan i een saglig henseende, f. eks. den militære sikkerhed, være knyttet i interessefællesskab med een gruppe af stater, i andre henseender, f. eks. samhandel, være knyttet til en anden gruppe. De kredse af regionalt samarbejde, der har dannet sig, er derfor ikke sammenfaldende. Regionerne griber ind i hinanden, dækker stærkt varierende dele af jordkloden; der er tale om et stort antal cirkler, der kun delvis dækker hinanden, og i vidt omfang skærer hinanden.

Størst rolle i international politik spiller utvivlsomt de regionale grupperinger, der tjener sikkerhedsformål. F. N:s pagt giver i kap. VIII udtrykkelige regler for sådanne regionale aftalers indpasning i det fælles system; art. 51 om retten til kollektivt selvforsvar har desuden dannet grundlag for en række regionale forsvarsaftaler, hvoriblandt Atlanterhavstraktaten er den mest prominente.

En regional opbygning af det kollektive sikkerhedssystem er i sig selv et naturligt fænomen, såsnart økonomiske tvangsmidler ikke anses for tilstrækkelige, og man derfor må regne med nødvendigheden af militære sanktioner. Ingen stat vil yde en effektiv og derfor byrdefuld militær indsats mod et fredsbrud, med mindre dens egne interesser er direkte truet. Bortset fra de få egentlige verdensstater, der har umiddelbare interesser i alle verdensdele, vil kun de stater føle sig direkte truet af en angrebshandling, som er beliggende i farezonen, og kun disse stater er derfor rede til at bringe militære ofre. Ved sikkerhedssystemets opbygning på forhånd er det imidlertid en politisk vanskelighed at bestemme farezonen og dermed kredsen af de stater, der må påtage sig forhåndsforspligtelser til militær bistand. Atlanterhavstraktaten, der spænder fra Nordkap til Algier og Sicilien, har strakt forpligtelserne vidt, ialtfald for staterne på yderfløjene.⁶ På den anden side strandede forhandlingerne om en særskilt nordisk forsvarsaftale netop på, at man navnlig fra norsk side mente, at regionen var for snæver, og at parternes evne til at klare sig uden hjælp fra en videre kreds var utilstrækkelig. På til-

⁶ *ibid.* vol. 12, p. 857.

svarende måde var det behovet for amerikansk hjælp, der foranledigede parterne i Bruxelles-traktaten af 17. maj 1948 — den såkaldte Vestunion — til at søge deltagerkredsen udvidet og dermed gav stødet til Atlanterhavspagtens tilblivelse. Karakteristisk for regionale aftaler af denne type er, at den potentielle angriber ikke som i F. N:s pagt er en ubekendt størrelse. Fordi risikoen er konkretiseret, kan også forpligtelserne konkretiseres.

Det abstrakte sikkerhedssystem i henhold til F. N:s pagt opnår øget kraft gennem en sådan konkretisering. På den anden side er det indlysende, at en udvikling i denne retning tenderer i retning af militære alliancer til opretholdelse af en bestående magtbalance, således som man kendte dem før den første verdenskrig. Sveriges vægring ved at tilslutte sig Atlanterhavstraktaten beror netop på dette fænomen. Det hævdes undertiden,⁷ at midlet til at forhindre en sådan tendens er at indbefatte den potentielle angriber i det regionale arrangement, således som det skete ved Locarno-aftalerne i 1925, hvor både Tyskland, Frankrig og Belgien optrådte som garanter samtidig med, at de var de eneste mulige angribere. Bestemmelserne i F. N:s pagt kap. VIII om regionale arrangementer bærer præg af at være konciperet med en tilsvarende situation for øje, det vil sige en situation, hvor det regionale arrangement er rettet indad mod deltagerne selv, snarere end udad mod udenforstående stater. Kun på denne måde kan det ialtfald forklares, at regelen om det kollektive selvforsvar ikke findes i dette kapitel, men i den umiddelbart forudgående art. 51. Det hidtil eneste regionale arrangement truffet under henvisning til kap. VIII, den inter-amerikanske traktat om gensidig bistand, undertegnet i Rio de Janeiro den 2. september 1949, henviser desuden til art. 51 og omfatter tilfælde af angreb både fra en udenforstående stat og fra en af traktatens parter. Den »indadrettede» type på regionale sikkerhedsaftaler, der fra et principielt standpunkt er at foretrække, har sine åbenbare begrænsninger. Den er navnlig uanvendelig i en situation, hvor angrebstruslen fra en enkelt stat føles så akut, at andre stater mener at måtte træffe militære forberedelser allerede i fredstid.

Det er problemer af denne art, der har domineret debatten om regionalisme i international organisation. Det overses imidlertid ofte, at der om mange andre anliggender også finder et højt udviklet regionalt samarbejde sted. Indenfor F. N:s organisation er der grund til

⁷ Jfr f. eks. Bourquin. *Le problème de la sécurité internationale*, 49 *Receuil des Cours, Academie de droit international* (1934 III); navnlig p. 521—22.

særligt at fremhæve de regionale økonomiske kommissioner. Kommissionen for Europa, der omfatter alle F. N:s europæiske medlemsstater, foruden U. S. A. som besættelsesmagt i Tyskland og Øst-rig, har med professor Myrdal som en effektiv eksekutivsekretær spillet en fremtrædende rolle i Europas genopbygning og er det internationale organ, hvor de alvorligste forsøg gøres på at opretholde nyttige forbindelser mellem øst og vest. Et umiskendeligt europæisk interessefællesskab på økonomiske områder er grundlaget for dens eksistens. Kommissionerne for Latin-Amerika og for Asien og det fjerne Østen er heller ikke uden praktisk betydning. Hvad særligt den første angår bør det bemærkes, at dens geografiske kompetence ikke svarer til de traditionelle pan-amerikanske institutioners; den udstrækkes ikke til Nordamerika, men omfatter på den anden side europæiske kolonier i Syd- og Mellemamerika. Vi har altså her et blandt mange eksempler på, at de regionale cirkler ikke er kongruente.

Indenfor særinstitutionerne har der ligeledes manifesteret sig en klar regionalistisk tendens. En spagfærdig begyndelse blev gjort i den Internationale Arbejdsorganisation i årene umiddelbart før den 2. verdenskrig med afholdelsen af to regionale konferencer for Latin-Amerika. Disse havde tildels eksperimentets karakter, men det viste sig, og har bekræftet sig i årene efter krigen, at der er et reelt behov for et sådant regionalt samarbejde indenfor den verdensomspændende organisations rammer. De fælles sociale og økonomiske forudsætninger i de latin-amerikanske lande rejser fælles problemer med hensyn til gennemførelsen af organisationens almindelige politik. På en regional konference i Mexico i 1946 drøftedes bl. a. spørgsmål om faglig uddannelse og om arbejdsinspektion, og det erkendtes, at på denne regionale basis, mellem lande, hvis praktiske vanskeligheder og faktiske forudsætninger var ensartede, kunne gennemførelsen af den internationale arbejdskonferences almindelige rekommendationer og konventioner lettes ved indbyrdes drøftelser og udveksling af erfaringer. Det konstateredes endvidere, at der er problemer, der overhovedet kun melder sig indenfor snævrere kredse af lande med særlige historiske og samfundsstrukturelle forudsætninger. Spørgsmålet om de oprindelige beboeres, indianernes, levevilkår hørte til denne kategori.

Siden er tilsvarende regionale konferencer for Asien og for det nære og mellemste Østen afholdt; i begge tilfælde erkendtes det, at de deltagende lande havde særlige sociale problemer til fælles, og at

disse med fordel kunne søges løst på regionalt grundlag. Med hjemmel i en ny art. 38, der indføjedes i Arbejdsorganisationens konstitution ved revisionen i 1946, er regionalt samarbejde således blevet et permanent led i organisationens struktur.

I Sundhedsorganisationen er billedet det samme, idet organisationens konstitution af 22. juli 1946 i artiklerne 44—54 indeholder ret udførlige regler om emnet. Baggrunden for disse reglers tilblivelse var, at der fra tidligere tid bestod forskellige regionale organisationer, hvoriblandt den Pan-amerikanske Sundhedsorganisation, der ønskedes opretholdt indenfor den nye organisations rammer. Iøvrigt er det verdensorganisationens assemblé, der træffer bestemmelse om oprettelsen af regionale organisationer og disses geografiske udstrækning. Deres funktioner defineres ret nøje af konstitutionens bestemmelser og består bl. a. i at fastlægge retningslinier («formulate policies») vedrørende anliggender af udelukkende regional karakter og at give råd til verdensorganisationen i spørgsmål, der har mere end regional betydning. En af de regionale organisationer, der således er fastlagt, benævnes den østlige Middelhavs-region. Dens udstrækning illustrerer på ejendommelig vis hvilke faktorer, der kan bestemme det regionale samarbejde. Ensartede sociale forhold og fælles klimatiske forhold, der betinger særlige sygdommes forekomst, har her ikke været enebestemmende. En af den regionale organisations opgaver er at videreføre det ældre ægyptiske karantæne-nævn's virksomhed, der bl. a. bestod i at indsamle epidemiologiske efterretninger under pilgrimsvalfarterne til Mekka. Dette tjener til at forklare, at regionen udstrækkes så langt mod øst, at den omfatter Pakistan, uanset at denne stat i andre organisationer hører til den asiatiske region, og ikke til regionen for det nære Østen.

Brydninger mellem regionalistiske og centraliserende tendenser kan naturligvis ikke undgås indenfor Sundhedsorganisationen så lidt som andetsteds. Det erkendes normalt, at der er opgaver, der bedst kan løses regionalt, men det fastholdes med styrke fra centralistisk hold, at der er opgaver, som f. eks. biologisk standardisering og udarbejdelser af ensartede farmakopier, der kun kan løses tilfredsstillende på verdensomspændende grundlag.

Som endnu et eksempel — men ingenlunde som afslutning på en udtømmende opregning — skal endelig nævnes regionalismen indenfor den internationale Luftfartsorganisation (I.C.A.O.). Mange af samfærdselens problemer egner sig i særlig grad til løsning på regional basis, og selvom dette gælder for jernbane- og landevejs-

trafikken i højere grad end for lufttrafikken, har dog også denne adskillige sådanne problemer. Eksempelvis nævnes standardisering af navigationshjælpemidler, lufthavnsfaciliteter, flyveledelse, sikkerhedsforanstaltninger, rednings- og eftersøgningsforanstaltninger. Konferencer for ialt 10 forskellige regioner har været holdt, og karakteristisk er det, at ikke blot de stater, der er beliggende indenfor regionen, men også de stater hvis luftfartøjer flyver i regelmæssig trafik på regionen, indkaldes til disse regionale konferencer. At f. eks. Argentina og Brasilien deltager i Europa-Middelhavsregionens møder beror herpå. Da de anliggender, der tages op til regional behandling, imidlertid har en sammenhæng med organisationens universelle opgaver, og da det navnlig kan være uhensigtsmæssigt, om de forskellige regioner anlægger indbyrdes uoverensstemmende retningslinier, har hovedorganisationens råd videregående beføjelser i sådanne anliggender end det tilsvarende centralorgan i andre organisationer. Enhver beslutning truffet af regionale møder er underkastet efterprøvelse af rådet, der kan stadfæste den eller ændre den således som det måtte findes hensigtsmæssigt. Selve opgavernes art har her nødvendiggjort en mindre vidtgående decentralisering end i andre organisationer.

Det er således et særdeles broget billede, der tegner sig ved betragtningen af de regionale tendenser indenfor F. N. og de tilsluttede særorganisationer. Og billedet bliver endnu mere uoverskueligt, hvis man går udenfor denne kreds og betragter de regionale organisationer med økonomiske og sociale formål, der ikke er tilsluttet F. N. Deres antal er betydeligt; her skal kun nævnes den mest fremtrædende, organisationen for europæisk økonomisk samarbejde, (O.E.E.C.), der jo skylder Marshallplanen sin eksistens. Nødvendigheden af at finde en rimelig fordeling af den amerikanske hjælp og den stadig latente trusel om at denne kunne blive nedskåret, hvis de europæiske modtagere ikke enedes om positive skridt til genopbygningen af Europas økonomi, har ved at appellere til den nationale egeninteresse givet denne organisation en effektivitet, som den blotte erkendelse af landenes fælles interesser måske ikke kunne have sikret. Ikke uden spænding må man derfor afvente organisationens skæbne den dag, da den amerikanske hjælp hører op. Med hensyn til den geografiske udstrækning afviger denne organisation fra andre europæiske regionale organisationer. Den indbefatter lande, som af forskellige grunde ikke har sluttet sig til Atlanterhavspagten (Sverige, Irland, Schweiz, Østrig, Grækenland og Tyrkiet)

eller som ikke er medlemmer af F. N:s økonomiske europakommision (Irland, Portugal, Schweiz og Østrig), medens den på den anden side ikke omfatter alle denne kommissions medlemsstater, idet de østeuropæiske lande jo har holdt sig udenfor.

Hvis man anser det som det endelige mål for international organisation at bidrage til den mest hensigtsmæssige løsning af isolerede internationale problemer af politisk, økonomisk, kulturel eller anden art, må man formentlig konstatere, at den udviklingslinie, der således tegner sig, efter omstændighederne er tilfredsstillende. Uoverskueligheden, vanskeligheden ved ko-ordination og andre lignende ulemper kan ikke tilsløre den kendsgerning, at en række praktiske problemer er taget op til løsning på hensigtsmæssig vis. Hvis man derimod mener, at målet må være en sammensmeltning af de bestående suveræne stater til en større politisk helhed, er udviklingen ikke uden betænkelighed og trænger ialtfald til væsentlige korrektiver. Splittelsen, uoverskueligheden, regionernes udflydende og varierende grænser modvirker den generalisering af fællesinteresser, som må danne grundlaget for opbygningen af større politiske enheder.

Vanskelighederne er trådt klart for dagen i Det Europæiske Råd. Denne regionale organisation, på kombineret geografisk og ideologisk grundlag,⁸ med generelle politiske formål, har siden sin oprettelse i 1949 måttet kæmpe bl. a. med den vanskelighed, at centrale problemer allerede var henlagt til funktionelle, regionale organisationer og derfor unddraget rådets indflydelse. Forsvarsspørgsmål i Vesteuropa henhører under den ved Atlanterhavstraktaten skabte organisation, og er ifølge udtrykkelig bestemmelse i Europarådets statut unddraget dets kompetence. Økonomiske spørgsmål henhører under O.E.E.C. og har derfor faktisk, omend ikke statutmæssigt, været forbeholdt denne organisation, uanset ihærdige bestræbelser fra Europarådets rådgivende forsamling på at sammenkoble de to organisationer. Hvis ændring ikke sker på dette punkt, vil Europarådets betydning som politisk integrationsfaktor væsentlig svækkes.

I sin iver for at finde frem til organisationsformer, der kan skabe den eftertragtede politiske enhed i Europa, er den rådgivende forsamling foreløbig blevet stående ved en ny variation af kombinationen mellem regionale og funktionelle principper. For en gruppe af forsamlingens medlemmer har målet været at etablere organer med ret til at træffe bindende beslutninger for medlemsstaterne, i en struktur

⁸ Jfr Max Sørensen, Det Europæiske Råd, Jus Gentium 1949, p. 209—37.

af føderal karakter. Den almindelige skepsis, navnlig i Storbritannien og Skandinavien, overfor abstrakte planer om en europæisk forbundsstat, har drejet tankegangen ind i funktionelle baner, iøvrigt i nøje overensstemmelse med den franske regerings initiativ vedrørende kul- og stålplanen, »Schuman-planen». Der sigtes nu mod organisationer, der indenfor et snævert sagligt område, som f. eks. kul og stål, transport eller landbrugsprodukter — på snæver funktionel basis — og i forhold til de europæiske stater, der ønsker at deltage, selvom andre holder sig udenfor — altså på snæver regional basis — skal have beføjelser af legislativ og eksekutiv art umiddelbart overfor de deltagende landes borgere, altså i overensstemmelse med føderalistiske principer.

For den, som er overbevist om, at supra-nationale organer med beføjelser af denne art stemmer vel overens med den internationale udviklings behov, må sådanne tendenser synes velkomne. Risikoen for splittelse ved en for stærk funktionel opdeling er søgt afværget i den rådgivende forsamlings planer derved, at Europarådets organer skal øve et vist øverste tilsyn med disse funktionelle institutioner. Derimod er risikoen for en yderligere regional opdeling ikke afværget. Optimister håber, at når først disse nye institutioner har bevist deres nytte i forholdet mellem et mindre antal stater, vil også de øvrige stater i Europa slutte sig til dem. Om denne optimisme er berettiget, kan man betvivle, ikke mindst i betragtning af den sædvanlige engelske reservation. Og viser den sig ikke berettiget, det vil sige etableres der nye organisationer, omfattende kun dele af Vesteuropa, er det Europas splittelse snarere end dets forening, der vil blive resultatet.

En tredje almindelig tendens, der er ejendommelig for de senere års udvikling, skal endnu nævnes. Det kan være vanskeligt at karakterisere den med et enkelt ord, men dens generelle baggrund er den, at det internationale samarbejde, trods alle de kræfter, der lægges i det, ikke giver de resultater, som det store flertal af jordens befolkning ønsker. Impulser, ønsker og krav, der udgår fra menigmand, afsvækkes og deformerer, inden de gennem lange kanaler og mange mellemlid når frem til konferencosalen, hvor regeringernes forhandlere træffer afgørelserne. En fornemmelse af, at regeringernes repræsentanter for ofte er hildet i traditionelle fordomme og bevæget af ukendte kræfter, skaber i vide befolkningskredse en mistillid til det system, der giver regeringerne monopol på at være den offentlige

opinions talerør i forhold til omverdenen, specielt i internationale organisationer.

På denne baggrund har regeringerne under pres af betydelige udsnit af offentligheden givet efter for krav om *nye institutionelle former for opinionstilkendegivelser*. Mest vidtgående er den ordning, der er nedfældet i det europæiske råds statut. Ved siden af ministerudvalget, hvori medlemsstaterne er repræsenteret ved deres udenrigsministre, er oprettet en rådgivende forsamling, hvis medlemmer ikke repræsenterer regeringerne, men er udpeget blandt de enkelte landes parlamentsmedlemmer, tilhørende både regeringspartier og opposition, og er ansvarlige ikke overfor regeringerne, men kun overfor deres parti og deres samvittighed. De er derfor heller ikke bundet af regeringsinstruktioner, modsat f. eks. delegerede til F. N:s generalforsamling. I nøje sammenhæng hermed står det, at antallet af repræsentanter for hvert land står i et vist, omend ikke direkte, forhold til landenes befolkningstal. Intet land har mindre end tre repræsentanter, hvilket er anset som minimum for at kunne afspejle forskellige opinionsstrømninger, og intet land har mere end 18 repræsentanter; indenfor disse ydergrænser er gradueringen forholds-mæssig. Forsamlingens beføjelser er kun rådgivende, og dens direkte indflydelse på europæisk politik har hidtil ikke været overvældende, men anvendt med omtanke og et vist mådehold er der næppe tvivl om, at dens beføjelser kan udvikles og give den en fremtrædende plads i Europas politiske system. Den rummer i sig spiren til et europæisk forbundsparlament.

I nye særorganisationer, bl. a. den, der skal administrere den af udenrigsminister Schuman foreslåede europæiske kul- og stålplan, forudsættes det på tilsvarende måde, at der oprettes konsultative organer af parlamentarisk tilsnit. Vanskeligheden på dette punkt er, som tidligere nævnt, at sikre disse organers integration på hensigtsmæssig måde i den almene europæiske organisation.

En anden vej, ad hvilken opinionen i de enkelte lande kan gøre sig gældende på det internationale niveau udenom regeringerne, er gennem private, uofficielle foreninger og organisationer («non-governmental organisations»). Det er et karakteristisk træk i vor samfundsstruktur, at borgerne slutter sig sammen i sådanne foreninger i et utal af forskellige øjemed, og at nationale foreninger med ensartede formål danner internationale sammenslutninger. Det menes, at der ialtfald findes ca. 900 sådanne internationale sammenslutninger. Som regel varetager de konkrete, for medlemmerne fælles

interesser, som f. eks. fagforeningerne og de faglige internationaler, det internationale handelskammer, den internationale cooperations-alliance; også sammenslutninger på et vist ideelt, ikke direkte interessebetonet, fælles grundlag forekommer, som f. eks. kirkernes verdensråd, verdensføderationen af F. N. foreninger m. v.

Allerede ved den Internationale Arbejdsorganisations oprettelse i 1919 blev det første skridt gjort i retning af at indføje uofficielle sammenslutninger i den internationale organisatoriske struktur. Foruden regeringsrepræsentanter deltager en repræsentant for hvert lands fagforeninger og arbejdsgiverforeninger i organisationens konferencer, hver med een stemme, og uafhængige af deres regeringer. Dette system har bestået sin prøve og har bidraget væsentligt til udbygningen af det internationale socialpolitiske samarbejde, omend det også har været et påskud for de kommunistiske stater i Østeuropa til at trække sig ud af Arbejdsorganisationen. Foreningsfrihed og privat ejendomsret til produktionsmidlerne er systemets logiske forudsætninger.

Et nyt skridt blev gjort ved F. N.'s pagt. På San Francisco konferencen optrådte et betydeligt antal repræsentanter for private foreninger i korridorerne. Konferencens amerikanske arrangører var ikke fremmede for begrebet »lobbying» og traf foranstaltning til, at disse private delegationers synspunkter og ønsker i skriftlig form kunne forelægges konferencens deltagere. Et mere formelt arrangement blev foreslået ved en enkelt lejlighed, idet Sovjet-Unionens delegerede henstillede, at »The World Trade Union Conference» blev indbudt til direkte at deltage i konferencen. Andre delegerede modsatte sig dette forslag, og henviste bl. a. til, at det ville bryde et almindeligt folkeretligt princip, hvorefter kun stater anerkendes som deltagere i internationale konferencer, og endvidere ville bane vejen for, at »pressure groups» deltog i internationale affærer, uafhængigt af staterne.⁹

Det var imidlertid netop det, der skete, da konferencen i anden sammenhæng vedtog regelen i pagtens art. 71, hvorefter det Økonomiske og Sociale Råd kan træffe passende foranstaltninger til rådslagning med private organisationer. I medfør af denne bestemmelse har rådet vedtaget udførlige regler om sådan rådslagning,¹⁰ og de organisationer, der anerkendes, har både i rådet og i

⁹ U. N. C. I. O. vol. 5, p. 151 ff.

¹⁰ Resolution af 27. februar 1950. Doc. E/1646. Om spørgsmålet i dets helhed se Carnegie Endowment, United Nations Studies III: Consultation between

dets mange kommissioner udfoldet aktive bestræbelser for at gøre deres interesser gældende. Ifølge sagens natur har de ikke altid samme indflydelse som nationale »pressure groups» i et nationalt parlament, men de kan dog lejlighedsvis påvirke forhandlingernes gang, og de kan ofte i kraft af deres særlige erfaringer på specielle felter yde en værdifuld saglig indsats. Ved udarbejdelsen af konventionen om vejtrafik har den internationale automobil-føderation og den internationale turistsammenslutning således ydet en nyttig indsats. Det samme gælder så meget mere i særorganisationerne, hvor der på lignende måde er truffet foranstaltninger til konsultation med private sammenslutninger, der arbejder indenfor vedkommende organisations kompetenceområde. Det er indlysende, at der f. eks. i Sundhedsorganisationen kan gøres en betydelig indsats, både interessebetonet og upartisk saglig, af repræsentanter for Verdenslægeforeningen og det internationale Sygeplejerskeråd, for ikke at tale om Røde Kors Selskabernes internationale liga. Og kommer man ind på de områder, hvor Røde Kors eller Red Barnet virker, kan det være vanskeligt at drage grænsen mellem privat og offentlig virksomhed. Her er indsatsen jo imidlertid ikke blot rådgivende; her forekommer det at officielle internationale organisationer benytter private sammenslutninger til gennemførelsen af deres arbejdsprogrammer.

Selv i folkerettens højborg, Den mellemfolkelige Domstol, er de private organisationer trængt ind. Med hjemmel i sin statuts art. 66 kan Domstolen i responsumsager tillade, at private internationale organisationer, der antages at kunne meddele oplysninger om sagen, afgiver skriftlige eller mundtlige indlæg.¹¹ Dette skete nylig i sagen om Sydvest-Afrikas internationale stilling, hvor den internationale liga for menneskerettigheder efter anmodning fik tilladelse til at afgive et skriftligt indlæg »confined to the legal questions which had been submitted to the Court». Måske har denne betingelse dæmpet lysten; liga'en benyttede sig ialtfald ikke af den givne tilladelse.¹²

En videreførelse af denne udviklingslinje, der som nævnt bryder regeringernes hidtidige monopol på at optræde som handlende i folkeretlige retsforhold, rummer vide og interessante perspektiver. Ikke blot private foreninger, men også individer må efterhånden komme

The U. N. and Non-governmental Organizations; samt Goodrich and Hambro: The Charter of the United Nations, 2nd. ed. p. 397—404.

¹¹ Jfr Hambro i The Western Political Quarterly, III (sept. 1950) p. 333 f.

¹² International Status of South-West Africa, Advisory opinion, I. C. J. Reports 1950, p. 130.

i betragtning. I visse forhold har individet allerede efter gældende regler en ret til at indgive petitioner eller klager til internationale myndigheder; vigtigst er måske reglen i F. N:s pagt art. 87, hvorefter Formynderskabsrådet kan modtage petitioner vedrørende administrationen af formynderskabsområder. Skal den internationale beskyttelse af menneskerettighederne nogensinde blive effektiv, må en lignende klageret for individet være en uomgængelig betingelse.

Skridt for skridt udvikler det internationale samfund sig således. Alt er endnu kaotisk og uoverskueligt, men visse linier aftegner sig allerede i retning bort fra den suveræne nationalstat; optimisten vil måske sige i retning af et verdensomspændende retssamfund. Verdensomspændende er det imidlertid ikke. Praktisk talt intet af, hvad der er omtalt i det foregående, gælder den del af verden, der dirigeres fra Moskva. Nogle af de påpegede tendenser, f. eks. til regionale løsninger af sikkerhedsproblemet, er direkte affødt af modsætningen mellem øst og vest; andre gør sig gældende uafhængigt heraf, men går udenom de kommunistiske lande. Mellem disse indbyrdes sikres samarbejdet ved andre metoder; en central partiledelse med agenter overalt er systemets afgørende organisatoriske element. For hvert skridt, udviklingen går frem i den øvrige del af verden, udbygges svælget mellem øst og vest. En forringelse af mulighederne for at opbygge et enkelt, verdensomspændende retssamfund er derfor prisen, der må betales for fremskridt ad de linier, der foran er skitseret.

OM KONFISKATION AV TRYCKT SKRIFT

Av Docent TORE STRÖMBERG, Lund

Tryckfriheten i vårt land innefattar enligt regeringsformen § 86 i första rummet rättighet för varje svensk man att utan några av den offentliga makten i förväg lagda hinder utgiva skrifter. I överensstämmelse härmed gäller enligt tryckfrihetsförordningen, att tryckfrihetsbrott föreligger först när tryckt skrift med förgrifligt innehåll blivit *utgiven*. Missbruk av tryckfriheten skola bekämpas med kriminalpolitiska medel, närmare bestämt genom åtgärder med karaktär av påföljder för tryckfrihetsbrott och således bl. a. icke med censur eller tryckningsförbud (se dock T.F. 7: 8 ang. temporärt utgivningsförbud för periodisk skrift i krigstid).

En viktig roll spelar naturligtvis straffet för tryckfrihetsbrott. Men det är alldeles klart, att detta icke ensamt ger tillfredsställande garantier mot spridande av tryckta skrifter med brottsligt innehåll. När tryckfrihetsbrott blivit begånget, d. v. s. när en förgriflig tryckt skrift blivit utgiven, måste möjlighet stå till buds att snabbt och effektivt på handgripligt sätt hejda skriftens spridning. En väsentlig förutsättning härför är en organiserad övervakning av tryckta skrifers utgivning, och därför stadgas ju skyldighet för boktryckare att vid utgivandet av tryckt skrift avlämna granskningsexemplar, i huvudstaden till justitieministern och annorstädes i landet till ortens tryckfrihetsombud. Vidare gör sig emellertid kravet på rättssäkerhet starkt gällande. Innan ansvar för tryckfrihetsbrott utkräves och spridningen av den ifrågavarande skriften stoppas *definitivt*, måste frågan om skriftens brottslighet prövas omsorgsfullt. Åläggande av påföljder för tryckfrihetsbrott har därför anförtratts åt domstol. De åtgärder mot spridning av förmodat brottslig skrift, som måste kunna vidtagas strax efter utgivandet, kunna således endast få interimistisk karaktär. I regel tillgår det så, att justitieministern förordnar om beslag (som motsvarar kvarstad enligt gamla T.F.) å skriften, varefter beslutet verkställs av polismyndigheterna genom att dessa omhändertaga framställda exemplar av skriften (med vissa

undantag). Omhändertagandet blir bestående, om skriften förklaras konfiskerad av domstol och domen vinner laga kraft. I detta sammanhang kan erinras om att T.F. i motsats till gamla T.F. ej i något fall medger s. k. konfiskation utan rättegång (genom beslut av K. M:t i statsrådet).

Förordnande om beslag å tryckt skrift får visserligen ej meddelas, innan skriften blivit utgiven, men för att skrift skall anses utgiven är det med visst undantag tillräckligt, att den (om också endast i ett mindre antal exemplar) blivit utlämnad till salu eller för spridning på annat sätt, T.F. 1:6. Beslaget i förening med åtföljande övertagande av ännu ej spridda skriftexemplar syftar till att begränsa de menliga verkningar, som kunna uppkomma genom spridningen av brottslig skrift. Konfiskation av beslagtagna skrift kan betraktas som ett konfirmerande av beslaget och innebär ur saklig synpunkt framför allt, att de omhändertagna exemplaren av skriften skola förstöras. Från den enskildes synvinkel kan konfiskationen uppfattas som ett upphävande av den privata äganderätten till de skriftexemplar, som skola förstöras. Förutvarande ägare till de förstörda exemplaren få icke någon kompensation för de kostnader, som de vidkänts för framställning eller förvärv av skriften, och lika litet för uteblivandet av vinst, som de i annat fall skulle ha kunnat göra genom försäljning av densamma. I dessa ekonomiska konsekvenser av konfiskationen kan man se ett repressivt moment,¹ ägnat att försvaga de motiv, som kunna fresta till begående av tryckfrihetsbrott. Konfiskationens ekonomiska följder ha väl dock sällan någon större generalpreventiv betydelse i jämförelse med straffhotet.² Beslags- och konfiskationsbestämmelsernas huvudsakliga uppgift är att *in casu* förebygga eller åtminstone begränsa de till art och omfattning varierande skadeverkningar, som kunna följa av att innehållet i en förgräplig skrift kommer till obehörigas kännedom eller förmedlas till vidare kretsar. Bestämmelserna syfta till »specialprevention» i politirättslig mening. Ehuru konfiskationen genom sin anknytning till tryckfrihetsbrottens rekvisit tekniskt framträder som en brottspåföljd, är den i själva verket omedelbart motiverad av skriftens innehåll, ett förhållande som på flera viktiga punkter yttrar sig i institutets gestaltning. Konfiskation av tryckt skrift hindras ej av att den för brottet ansvarige blir straffriförklarad, ej heller av att han avlidit eller ej kan anträffas.

¹ Jfr Malmgren, Sveriges grundlagar, 5. uppl., 1947, s. 30.

² Anmärkas må, att villkorlig dom ej må meddelas i fråga om brott mot T.F. (lag 1939 om villkorlig dom 26 §).

Beträffande verkställigheten göres ingen åtskillnad mellan godtroende och ondetroende innehavare av skriftexemplar. Det är möjligt, att såväl den förres som den senares exemplar blir föremål för exekution (förstörande) eller tvärtom att de båda lämnas orörda. Avgörande i detta hänseende är alltså icke innehavarens subjektiva förhållande till skriftens beskaffenhet utan andra omständigheter. Lagen stadgar icke någon skyldighet att prestera ekvivalent för skriftexemplar, som blivit oåtkomliga för exekutivt förfarande. Dylika avvikelser från »straffrättsliga grundsatser» förekomma visserligen även i andra fall av konfiskation (»förverkande») med anledning av brott, men ett närmare studium av tryckfrihetskonskifikationen visar, att den har ringa släktskap med straffrättens vanliga typer av konfiskation.³ En jämförelse med dessa stärker intrycket av tryckfrihetskonskifikationen egenart men ger knappast någonting därutöver.

T.F:s huvudstadgande om konfiskation, 7:7 första stycket, är fördigt: »Tryckt skrift, som innefattar tryckfrihetsbrott, må konfiskeras.»⁴ Innehållet i denna bestämmelse preciseras och modifieras på åtskilliga punkter dels av andra stadganden i T.F. och dels av lagmotiven, vilkas innehåll för övrigt till icke oväsentlig del bygger på doktrin och praxis från gamla T.F:s tid. De många spörsmål, som finnas att besvara, kunna lämpligen för överskådlighetens skull fördelas i följande tre grupper: 1) förutsättningarna för konfiskation, 2) konfiskationsdomens innehåll, 3) konfiskationsdomens juridiska betydelse⁵ (dess »rättsverkningar»).

T.F. 7:7 uppställer endast *en förutsättning för konfiskation* av tryckt skrift, nämligen att skriften innefattar tryckfrihetsbrott. Av stadgandets fakultativa form följer därjämte, att konfiskation skall ske endast om den är erforderlig ur allmänna synpunkter, ehuru dessa icke angivits i lagtexten. Stadgandet har liksom T.F. överhuvud tillämpning allenast å skrift, som framställts i tryckpress, T.F. 1:5. Skriften skall vara utgiven, varmed utom i visst fall forstås, att den blivit utlämnad till salu eller för spridning på annat sätt,

³ Av denna anledning har förf. icke upptagit konfiskation enligt T.F. till behandling i sin avhandling »Om konfiskation som brottspåföljd», 1949.

⁴ Konfiskation enligt T.F. 7:8 av periodisk skrift, som sprides i strid mot i krigstid meddelat utgivningsförbud, beröres icke i denna uppsats.

⁵ Termen hämtad från Olivecrona, Domen i tvistemål, 1943, se bl. a. s. 136 ff.

T.F. 1: 6. I vilka fall en skrift innefattar tryckfrihetsbrott framgår av T.F. 7 kap.

Vid ett ytligt betraktande kan det synas, som om förutsättningarna för straff på grund av tryckfrihetsbrott och förutsättningarna för konfiskation av skriften endast skulle skilja sig från varandra såtillvida, att den senare påföljden är fakultativ. Skillnaderna äro dock flera än så. Straffet för ett tryckfrihetsbrott kan utebliva av flera skäl, men att så sker behöver ej alltid innebära, att icke heller konfiskation av skriften kan inträda. Enligt motiven till T.F. 7: 7 är det icke någon nödvändig betingelse för konfiskation, att någon kan dömas till ansvar, och sålunda uteslutes ej konfiskation av att den ansvarige är otillräknelig, oanträffbar eller avliden.⁶ Ingen av dessa omständigheter torde ha någon betydelse vid den lämplighetsprövning, som domstolen har att företaga på grund av påföljdens fakultativa karaktär. Avgörandet skall enligt sakens natur grundas på skriftens innehåll och faran av dess fortsatta spridning. För de nämnda situationerna behövas tydligen särskilda processuella regler. Sådana ha också givits i T.F., som under vissa förutsättningar medger, att yrkande om konfiskation prövas av domstol efter ansökan av åklagare eller målsägande, T.F. 9: 5. Anmärkas må, att detta s. k. objektiva förfarande icke står öppet, när åtalspreskription inträtt. För konfiskation efter åklagares ansökan fordras alltså, att ansökningen gjorts, innan tid för allmänt åtal utgått enligt T.F. 9: 3 eller enligt vanliga regler om åtalspreskription. Möjligheten till konfiskation på ansökan av målsägande avskäres genom den vanliga åtalspreskriptionen.

Numera kan konfiskation förekomma vid alla slags (egentliga) tryckfrihetsbrott, i olikhet mot vad förhållandet var enligt gamla T.F. (i mindre grad efter 1937 års ändringar). En annan skillnad är, att ingreppet genomgående är fakultativt enligt T.F., medan det tidigare förekom endast i obligatorisk form vid brott av typen otillåtet yttrande och före 1937 även vid otillåten publicering. Avsikten med denna ytterligare uppmjukning har varit, att konfiskation icke i något fall skall behöva ske, när den ej är påkallad av något allmänt intresse.⁷ Att konfiskationen är fakultativ återverkar naturligtvis på tillämpningen av den likaledes fakultativt formulerade bestämmelsen om beslag å tryckt skrift, när anledning förekommer att den kan konfiskeras, T. F. 10: 1. Även om brottet är alldeles evident, kan det

⁶ Motiven S.O.U. 1947: 60, s. 253.

⁷ Motiven, s. 263.

ju tänkas, att en konfiskation ter sig högst osannolik, emedan skriften redan blivit spridd i sådan utsträckning, att det skulle vara praktiskt taget meningslöst att konfiskera den. I sådant fall bör beslag icke ske, särskilt med tanke på de kostnader och det besvär, som det skulle draga med sig utan motsvarande nytta.⁸

T.F. 7:7 säger icke mera om *konfiskationsdomens innehåll* än att domen skall avse den ifrågavarande tryckta skriften. Även om endast en mindre del av skriften är brottslig, drar detta med sig konfiskation av hela skriften, om konfiskation överhuvudtaget sker. Emellertid måste man närmare fastställa, vad som kvantitativt sett skall anses vara *en* skrift. Detta är icke utan vidare klart. Enligt vanligt språkbruk utgör ett bokverk i flera band eller häften en enda skrift, och detsamma gäller om en hel svit av nummer eller årgångar av en tidning eller tidskrift. Dock skulle man ju göra mera våld än nöden kräver genom att konfiskera t. ex. ett helt, av flera band bestående bokverk, om endast ett av banden innefattade tryckfrihetsbrott. Fördenskull stadgade gamla T.F. i § 4 mom. 8:o första stycket, att kvarstad eller konfiskation skulle gälla »endast band, del, nummer eller häfte, vari det som brottsligt ansedd förekommer». I fråga om kvarstad motsvaras denna föreskrift av T.F. 10:6, enligt vilken förordnande om beslag å tryckt skrift skall gälla endast band, del, nummer eller häfte, vari de stycken förekomma, som föranlett beslaget. Visserligen saknas i T.F. stadgande om samma begränsning vid konfiskation, men därmed har naturligtvis icke avsetts, att den icke skulle gälla fortfarande.⁹ T.F. 7:7 skall alltså tillämpas, som om med »skrift» ävsåges så mycket av en skrift i detta ords vanliga mening, som materiellt framträder som en enhet. Följdriktigt torde en lös bilaga till ett band eller häfte böra behandlas som särskild skrift.

Beträffande innehållet i en konfiskationsdom märkes vidare, att domen skall uttryckligen hänföra sig till *bestämd upplaga* eller bestämda upplagor av skriften, när upplagebeteckning är åsatt och även eljest, om skriften förekommer i flera upplagor. Detta krav är en följd av principerna för domens verkställighet, för vilka skall

⁸ Anf. st. — Jfr J.O:s ämbetsberättelse 1943 s. 95 ff. (Fråga om lämpligaste tillvägagångssättet vid länsstyrelsens meddelande av order till polischeferna om kvarstad å tryckt skrift.)

⁹ Se E e k, Nya tryckfrihetsförordningen, 1948, s. 110.

redogöras nedan. Redan här må påpekas, att man nödgas arbeta med ett speciellt upplagebegrepp inom tryckfrihetsrätten.

När en skrift konfiskeras, skall domstolen naturligtvis ange i domskälen, vilka ställen i skriften som den ansett förgrifliga. En erinran om detta egentligen självklara krav får man indirekt i föreskriften i T.F. 10: 6, att förordnande om beslag skall innehålla uppgift å det eller de stycken i skriften, som föranlett beslaget. Minst lika viktigt är det, att domskälen vid konfiskation lämna motsvarande uppgift, så att de ställen i skriften, som befunnits brottsliga, kunna med säkerhet identifieras av den som det önskar. Till de skäl som påfordra klara domsmotiveringar överhuvud, kommer bl. a., att den som vill ge ut en beslagtagn eller konfiskerad skrift på nytt med eliminerande av de förgrifliga styckena icke skall behöva avhållas därifrån av ovisshet eller tveksamhet om vilka dessa stycken äro. Identifieringen av desamma får betydelse även vid verkställande av konfiskation, såvitt fråga är om exekutiva åtgärder med tryckningsmateriel, möjligen också när skriften förekommer ohäftad, d. v. s. i form av lösa tryckark (en del av en upplaga har ännu icke blivit häftad, när skriften beslagtages).

Att närmare beskriva *konfiskationens juridiska betydelse* (dess »rättsverkningar») är en omfattande uppgift. *Föremål för konfiskation* enligt T.F. 7:7 är »tryckt skrift». Bokstavligen tolkad avser domen skriften såsom ett enhetligt immateriellt objekt, icke bestämda exemplar av skriften. Lagen rör sig här med den vanliga föreställningen om det litterära verket såsom en rent intellektuell produkt, såsom ett tankeinnehåll.¹⁰ Bakom lagens uttryckssätt, som visserligen också låter sig motiveras av lagtekniska skäl, skönjer man uppfattningen, att *konfiskationen i första hand syftar till en rättslig förändring*, ett upphävande av den enskildes rätt att förfoga över skriften såsom intellektuell skapelse. Med tillämpning av äldre juridisk metod kan man ur denna verkan deducera en rätt för myndigheterna att med exemplar av skriften vidtaga de åtgärder, genom vilka domen verkställas.

Ser man i stället till domens reella funktion, ter sig domen som en symbol för ett helt knippe av praktiska handlingsdirektiv. Dessa direktiv framgå ur domen först när denna sättes i sammanhang med

¹⁰ Såsom författarrättens objekt har man ju ofta betecknat den intellektuella skapelsen, med abstraktion från dess materiella uttryck.

åtskilliga regler, som lag och praxis anknyta till konfiskation av tryckt skrift. Bland de lagbestämmelser, som höra hit, märkas i synnerhet följande:

1) Alla för spridning avsedda exemplar av skriften skola förstöras, T.F. 7: 7 andra stycket.

2) Med formar, stenar, stereotyper, plåtar och andra dylika, utslutande för tryckningen av skriften användbara materialier skall så förfaras, att missbruk därmed ej kan ske (ibidem).

3) Spridande av skriften med vetskap om konfiskationen blir straffbart, T.F. 6: 3 andra stycket.

Innan domens betydelse i nu angivna hänseenden inträder, måste den enligt vanliga processuella principer ha vunnit laga kraft. Något städgande härom har ej ansetts behövt. Beträffande punkt 3) ovan må anmärkas, att redan beslag å tryckt skrift gör spridning straffbar, när utspridaren har kännedom om beslaget, T.F. 6: 3.

Den viktigaste exekutiva åtgärden, *förstörande av skriftexemplar*, gäller som synes icke alla exemplar, som påträffats, utan endast för spridning avsedda exemplar. Samma begränsning skall iakttagas vid omhändertagande på grund av beslag, såsom följer av T.F. 10: 8 första stycket: »Verkställande av beslag å tryckt skrift skall utslutande omfatta de för spridning avsedda exemplaren av skriften». Begränsningen fanns ej från början i gamla T.F. utan insattes i denna först 1941 genom tillägg till § 4 mom. 8:o, men den var då i realiteten icke ny utan förut antagen av praxis.¹¹ Om innebörden av den nyss citerade bestämmelsen i T.F. säga motiven, att undantag skall göras beträffande exemplar som enskild person redan förvärvat eller som finnas i allmänt bibliotek eller arkiv ävensom hos boktryckaren befintliga, för arkivleverans enligt T.F. 4: 7 avsedda exemplar.¹² Uttalandet får uppenbarligen anses hänföra sig även till T.F. 7: 7 andra stycket. Med exemplar som enskild person förvärvat måste förstås exemplar, vilka kommit i enskild förvärvares *besittning*, ty meningen måste vara att undantaga endast exemplar, som blivit »spridda». Att några exemplar av en brottslig skrift beställts av enskilda köpare och att bestämda exemplar »undanlagts» eller eljest reserverats för dessa köpare hindrar icke i och för sig, att även dessa exemplar bli omhändertagna och i fall av konfiskation förstörda. Undantaget beträffande av enskild person förvärvade

¹¹ Se J.O:s ämbetsberättelse 1910, s. 142 ff. och 1926, s. 203 ff. samt N.J.A. 1926 s. 436.

¹² Motiven, s. 266.

skriftexemplar är i viss mån motiverat redan därav, att det skulle fordras en omfattande apparat för att spåra upp ett större antal redan spridda exemplar. Ett motskäl av större tyngd är, att de många oundvikliga husundersökningarna skulle bli högst irriterande och lätt nog väcka en storm av ovilja, i synnerhet som de sannolikt skulle drabba många, som helt omisstänksamt fått skriften i sin hand eller icke alls tagit någon befattning med den. Mot dylika razzior kan också invändas, att de knappast skulle vara förenliga med det skydd för husfreden, som proklamerats i regeringsformen § 16.¹³ Grunden till det nu berörda undantaget kan sägas vara en negativ intressekollision, i vilken en mindre olägenhet accepteras för att icke en större skall skapas. I fråga om biblioteksexemplar är undantaget för- anlett av positiv intressekollision: »Arkivleveranserna ha till syfte att sätta de statliga biblioteken i tillfälle att åstadkomma fullständiga samlingar av den inhemska produktionen av böcker, tidningar, tidskrifter och annat tryck. För vetenskaplig forskning och andra kulturella ändamål äro dylika samlingar av synnerligt värde.»¹⁴ Det sagda har naturligtvis tillämpning även på konfiskerade skrifter. Ibland kunna ju sådana t. o. m. få ett alldeles speciellt historiskt intresse. Förvarade under kontroll i offentliga bibliotek kunna de å andra sidan näppeligen göra någon större skada ens under den närmaste tiden efter utgivningen.¹⁵

Med »alla för spridning avsedda exemplar» av skrift avses uppenbarligen enligt lagmotiven alla exemplar, som återstå, sedan de i motiven angivna undantagen gjorts. Således träffa verkställighetsåtgärderna exemplar, som ligga lagrade hos boktryckaren (utom erforderligt antal för lagstadgad arkivleverans, om sådan ej skett), vidare exemplar, som förvaras hos förläggare eller annorstädes i avbidan på distribution, och likaså exemplar, som äro under distribution och alltså ännu ej nått sina slutliga mottagare, vare sig de ligga hos en distributör eller äro under transport.

De exemplar av brottslig skrift, mot vilka verkställigheten av en konfiskationsdom riktar sig, skola förstöras *i sin helhet*. Härvid ob-

¹³ Se J.O:s ämbetsberättelse 1926, s. 205.

¹⁴ Motiven, s. 92.

¹⁵ Se bl. a. Kungl. Maj:ts reglemente 14 sept. 1946 för kungl. bibliotekets begagnande (SFS nr 590). Skrifter, som äro lagda under beslag eller förklarats konfiskerade, få icke utlämnas till begagnande i läsesal utan riksbibliotekariens särskilda medgivande, vilket han äger lämna endast i de fall, då ett syfte, som av honom finnes berättigat, kan ådagaläggas (§ 7). Utlåning av sådana skrifter äger icke rum, med det undantag att riksbibliotekarien kan bevilja lån, när särskilda omständigheter därtill föranleda (§ 13).

serveras, att domen kan avse endast visst band, häfte e. d. av skrift i vidare bemärkelse och att den alltid gäller bestämd upplaga (möjligen flera uttryckligen angivna upplagor). En ytterligare reservation torde få göras, om en konfiskerad upplaga helt eller delvis ännu ej blivit häftad utan består av lösa tryckark. Med hänsyn till verkställighetens rent preventiva syfte och T.F:s allmänna restriktivitet synes det riktiga i sådant fall vara att förstöra blott de lösa ark, varå de brottsliga styckena i skriften finnas (jfr nedan ang. preventiva åtgärder med tryckningsmateriel). Övriga ark böra få användas till framställning av en »reviderad» upplaga av skriften, om så önskas.

Enligt T.F. 10: 7 skall förordnande om beslag verkställas av polismyndighet. Detta sker genom att de för spridning avsedda exemplaren omhändertagas, såvitt de ej undantagsvis kvarlämnas i innehavarens besittning under skingringsförbud med stöd av rättegångsbalken 27: 10.¹⁶ Det synes naturligt och självklart, att det efter laga-kraftvunnen konfiskationsdom ankommer på polismyndighet att också förstöra de skriftexemplar, som den själv »beslagtagit».

Merendels lär det icke bli fråga om att förstöra andra skriftexemplar än dem, som omhändertagits (eller satts under skingringsförbud) i samband med beslag å skriften. Dock kan det naturligtvis tänkas, att ytterligare exemplar, t. ex. ett avsiktligt undanstucket lager, anträffas först sedan konfiskationsdomen fått laga kraft. Även sådana exemplar skola förstöras, förutsatt att de tillhöra den konfiskerade upplagan. Vid bedömande av denna förutsättning aktualiseras den ovan antydda frågan, vad som skall förstås med *viss upplaga* av skrift vid tillämpning av T.F. Angående boktryckares skyldighet att avlämna granskningsexemplar av varje ny tryckt skrift yttras i motiveringen till T.F. 4: 7, att ny skrift alltid måste anses föreligga, om ändringar ske i skrifts innehåll, innan ny upplaga tryckes, samt att olika upplagor alltid torde få anses som skilda skrifter, även om innehållet överensstämmer.¹⁷ Samtidigt påpekas, att konfiskation för att icke få ett obestämt innehåll måste hänföra sig till viss upplaga av skriften, då flera sådana förekomma. Terminologien har på de refererade ställena blivit något förvirrad, och man torde vinna större klarhet genom att bruka termen upplaga i stället för termen skrift såsom tekniskt hjälpmedel i detta sammanhang. Till en och samma upplaga av skrift böra då hänföras exem-

¹⁶ Motiven, s. 266.

¹⁷ Motiven, s. 230 f.

plar, som helt överensstämma med varandra beträffande såväl upplagebeteckning (frånvaro av dylik inbegripen) som innehåll. Förarbetena ha emellertid icke beaktat, att i nämnda avseenden överensstämmande exemplar av en skrift kunna härstamma från skilda tryckerier. Avvikelser i fråga om själva utförandet (papperskvalitet, stilsort, yttre utstyrel) ha naturligtvis i och för sig icke någon betydelse. Den omständigheten, att två i övrigt lika partier av en skrift framställts på var sitt boktryckeri,¹⁸ synes dock var ett praktiskt tvingande skäl att behandla dem som skilda upplagor. Detta följer av forumbestämmelserna, vilka i fråga om skrifter, som tryckts inom riket, anknyta till tryckningsorten.¹⁹ Om en rådhusrätt är behörig att handlägga tryckfrihetsmål endast beträffande det ena av partierna, måste det andra anses utgöra eller höra till annan upplaga. Och någon skillnad mellan detta fall och andra fall kan man uppenbarligen icke göra, om icke synnerligen besvärande komplikationer skola bli följden. En fördel med den förordade principen är också, att den harmonierar med bestämmelserna om skyldighet för (envar) boktryckare att avlämna granskningsexemplar av tryckt skrift vid utgivningen, T.F. 4:7.

Man kan fråga sig, huruvida olika uppgifter om tryckningsår likaledes skola tillmätas särskiljande betydelse i förevarande sammanhang. Någon anledning härtill lär väl dock icke finnas.

Om man sammanställer det sålunda bestämda begreppet upplaga med regeln, att konfiskation av tryckt skrift skall gälla bestämd upplaga eller bestämda upplagor av skriften, kommer man till följande slutsatser beträffande verkställighetens omfattning:

1) Förstörande drabbar skriftexemplar, vilka med avseende å såväl upplagebeteckning som innehåll överensstämma med de exemplar, som legat till grund för konfiskationen, och även härröra från samma boktryckeri som dessa. Här bör tillfogas, att anledning saknas att fästa avseende vid den tidpunkt, då exemplären framställts. Om samma boktryckare fortsätter tryckningen efter det att skriften beslagtogs eller konfiskerats utan att ändra vare sig skriftens upplagebeteckning eller dess innehåll, skall alltså polismyndigheten, när lagakraftvunnen dom föreligger, utan vidare förstöra även nytryckta, ej spridda exemplar. Utspridare av nytryckta exem-

¹⁸ I det följande bortses från de fall, som avses i T.F. 4:5, jfr nedan not 20.

¹⁹ Se lag 1949 med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål, 1 §. (Se även rättegångsbalken 19:6 och 7.)

plar skall straffas jämlikt T.F. 6: 3, där han haft vetskap om beslaget respektive konfiskationen.

2) Exemplar av samma verk, vilka till innehållet skilja sig från de exemplar, som föranlett konfiskationen, omfattas icke av denna, vare sig annan upplagebeteckning åsatts dem eller icke och även om de helt eller delvis upprepa de ställen, som ansetts brottsliga.

3) Exemplar, vilka i fråga om upplagebeteckning avvika från dem, som givit anledning till konfiskationen, eller framställts på annat boktryckeri, äro icke heller inbegripna i konfiskationen, även om de eljest äro likalydande och således återge de ställen, som domstolarna funnit brottsliga.²⁰

Det kan icke förnekas, att konfiskationens effektivitet kan motverkas väsentligt av att nya upplagor befinna sig utom räckhåll för verkställighet av en konfiskation, som hänför sig till tidigare upplaga. En ny upplaga med alldeles samma innehåll som den konfiskerade kan spridas i många exemplar, innan spridningen stoppas genom ett nytt beslag. Straffbestämmelsen i T.F. 6: 3 för spridande av beslagtagen eller konfiskerad skrift synes icke vara tillämplig på spridande av den nya upplagan, vilket skett innan även denna upplaga blivit beslagtagen eller konfiskerad. Friheten att utan några »i förväg lagda hinder» ge ut en ny oförändrad upplaga av en beslagtagen eller konfiskerad skrift kan inbjuda till ett sådant företag. Ett

²⁰ Stockholms rådhusrätt dömde den 2 nov. 1950 (mål nr B 5/1950, dom nr DB 5/1950) en person såsom författare av två skrifter till ansvar jämlikt T.F. 7: 4 p. 12, jämfört med strafflagen 18: 13, samt strafflagen 4: 1 och 2, varjämte skrifterna förklarades konfiskerade. Skrifterna hade utkommit på samma förlag med någon tids mellanrum, buri båda titeln »Jag var en kärlekskonstens mästare» och hade av allt att döma alldeles samma innehåll. De voro t. o. m. till största delen gjorda med samma trycksatser, ehuru på *skilda boktryckerier*, det ena beläget i Finland, dit trycksatserna fraktats efter första tryckningen. Domen överklagades av den dömda. — En likartad skrift med titeln »Min kärlek var till salu» utkom 1949 i Stockholm, där den angavs vara tryckt, ehuru den faktiskt tryckts å annan ort. Förläggaren dömdes den 1 mars 1951 av Stockholms rådhusrätt (mål nr B 10/1950, dom nr DB 4/1951) till ansvar jämlikt visst lagrum i gamla T.F., jämfört med strafflagen 18: 13, och skriften förklarades konfiskerad. En skrift med till synes samma innehåll, bärande samma titel och samma uppgift om boktryckeri, utgavs 1950 å annat förlag i Stockholm. Även denna skrift var faktiskt tryckt på annan ort, dock ej densamma som i förra fallet. För den senare skriften väcktes av vissa skäl åtal vid den faktiske boktryckarens forum, rådhusrätten i Jönköping, som dock i beslut den 28 nov. 1950 på grund av innehållet i T.F. 4: 5 förklarade sig icke behörig att upptaga målet till prövning. Dessförinnan hade i målet invänts, att ifrågavarande parti endast utgjorde fortsättningstryck av den tidigare framställda upplagan. I skrivelse till åklagaren i målet uppdrog J.K. åt denne att överklaga rådhusrättens beslut om avvisning, och J.K. utvecklade därvid sin mening, att rådhusrätten i Jönköping vore rätt forum, samt hävdade, att ny upplaga föreläge i förhållande till den förut tryckta, eftersom det senare partiet hade tryckts å annan ort än det förra och för annan förläggares räkning.

starkt avhållande moment ligger dock i vetenskapen om att den nya upplagan genast blir beslagtagen, såvida icke händelser inträffat, som kunna ge anledning till att skriftens innehåll ej längre anses brottsligt, varpå exempel strax skall lämnas.

Doktrin och praxis ha sedan länge hävdad grundsatsen, att ny rättegång fordras för konfiskation och oskadliggörande av ny upplaga av brottslig skrift.²¹ Trots de berörda olägenheterna har grundsatsen starkt fog för sig. Mycket skulle icke vara vunnet, om man tillåte direkt omhändertagande och förstörande av nytryckt upplaga, som i brottsliga delar överensstämmer med en konfiskerad. En regel av denna innebörd skulle ej sällan lätt kringgå genom omskrivningar och ändring av ordval i de brottsliga delarna av skriften. Använder den nya upplagan andra formuleringar på de »kritiska» ställena, kan det icke vara polismyndigheternas uppgift att avgöra, om sådan överensstämmelse i sak föreligger, att också den nya upplagan bör anses brottslig. Viktigare äro emellertid andra skäl, som äga giltighet även i fråga om ny upplaga, som ordagrant överensstämmer med den konfiskerade. Det juridiska bedömandet av utsagorna i en tryckt skrift kan växla av varjehanda orsaker från tid till annan. För det första är området för T.F:s kriminaliseringar icke en gång för alla fastslaget. Även utan lagändring kan vidare en utsaga, som vid ett tillfälle befunnits brottslig, vid en senare tidpunkt betraktas som tillåten. Sålunda kunna bl. a. meddelanden och påståenden, vilkas spridande tidigare skulle ha varit till avsevärt men för rikets försvar e. d., genom ändrade förhållanden ha blivit alldeles ofarliga. Efter det att brottslig ärekränkning ägt rum, kan den kränktes död medföra, att en upprepning av yttrandet icke innefattar något brott. Offentliggörande i skrift av innehållet i en allmän handling, som skall hållas hemlig, kan bli tillåtet genom att »hemligstämpeln» borttages. I nu nämnda fall är det yttre fakta, som förändra bedömandet av utsagornas brottslighet. Samma verkan kan utan formell lagändring inträda genom ändrade sociala värderingar, såvitt fråga är om tillämpning av brottsbeskrivningar, som innehålla värderande moment. Även ett »objektivt» bedömande av om en skriftlig framställning sårar tukt och sedlighet eller om dess innehåll är menligt för någons ära, goda namn och medborgerliga anseende kan sålunda

²¹ N. J. A. 1886 s. 256 samt Malmgren, a. a., s. 220, Eek, Om tryckfriheten, 1942, s. 295, och Fahlbeck-Jägerskiöld-Sundberg, Medborgarrätt, 1947, s. 291, ävensom (ang. konfiskation utan rättegång jämlikt gamla T.F. § 3 mom. 9:o) Sv. J.T. 1942 s. 351 noten.

utfalla synnerligen olika vid skilda tidpunkter med längre mellanrum. Alla dessa exempel visa, att det skulle vara olämpligt att tillägga konfiskation av en skrift betydelsen av ett förbud in perpetuum mot utgivning av skriften. Nödvändigheten av en fast princip leder osökt till den begränsning av domens exigibilitet, som ovan angivits.

En konsekvens av denna begränsning och dess motivering måste bli, att domstols konstaterande av en skrifts brottslighet i ett mål icke är bindande i tryckfrihetsmål rörande ny upplaga av samma skrift, även om denna i relevanta delar är likalydande med den förut konfiskerade upplagan.²²

Om domstolen i tryckfrihetsmål om nytryckt oförändrad upplaga av skrift, varav föregående upplaga konfiskerats, finner skriften icke brottslig, är likväl, synes det, bestämmelsen i T.F. 3: 6 om straff för spridande av konfiskerad skrift fortfarande tillämplig beträffande den tidigare upplagan. Man kan förmoda, att något åtal i verkligheten icke skulle bli av för spridande, som skett efter det att den senare, frikännande domen fått laga kraft. Ändå måste det betecknas som otillfredsställande, att lagbestämmelser icke ha meddelats om »frigivning» av konfiskerad upplaga i dylikt fall. Åtskilliga exemplar av denna upplaga kunna ju ha »undgått förstörelsen», och någon anledning att hindra fri omsättning av dessa finnes icke längre.²³

Konfiskation av tryckt skrift innebär jämlikt T.F. 7: 7 andra stycket också, att vissa preventiva åtgärder skola företagas med tryckningsmateriel. Vad härom stadgas är genom förmedling av 1941 års tillägg till § 4 mom. 8: o i gamla T.F. i väsentliga delar hämtat från 25 § andra stycket i 1919 års lag om rätt till litterära och musikaliska verk.²⁴ Meningen med ingreppen är självfallet att försvåra fortsatt tryckning av den brottsliga skriften, men ingreppen äro ej särskilt djupgående eller omfattande. Tryckningsmaterialier, som kunna användas vid framställning av andra skrifter, äro undantagna. Således beröras t. ex. icke sättningsmaskiner, tryckpressar och annat,

²² Detta överensstämmer med grundsatsen, att domskäl icke ha någon legal betydelse i ny rättegång. Märk dock undantaget härifrån i T.F. 12: 14 andra stycket för det fall, att talan utan samband med åtal föres om tryckt skrifts konfiskering eller om enskilt anspråk: »här skriftens brottslighet tidigare prövats i mål om ansvar för tryckfrihetsbrott, skall dock prövning av skriftens brottslighet ej ånyo äga rum». Denna bestämmelse gäller uppenbarligen icke i mål angående ny upplaga av konfiskerad skrift.

²³ Jfr Sv. J.T. 1946 s. 455 f. ang. K.M.'s befogenhet att häva av honom företagen konfiskation utan rättegång enligt gamla T.F.

²⁴ Se S.O.U. 1939:32, s. 47 f.

som hör till den permanenta utrustningen på ett boktryckeri, ej heller lager av papper och annan förbrukningsmateriel. Ytterligare inskränkas åtgärderna till att avse materiel av visst slag, som är angiven genom exemplifiering (»formar, stenar» o. s. v.), kort sagt de delar av apparaturen, från vilka text och bilder överförs på pappret. Med dessa delar skall så förfaras, att missbruk därmed ej kan ske. I denna vaga beskrivning av ingreppens art ligger ännu en väsentlig restriktion. Meningen måste vara, att endast de delar av materielen, som korrespondera mot de förgripliga styckena i skriften, skola göras oanvändbara.²⁵ Omtryckning av skriften med utelämnande av dessa stycken skall icke i onödan försvåras. Äganderätten till förstörd materiel, t. ex. omsmält stilmetall, rubbas icke.

Avsikten med dessa kommentarer till T.F:s regler om konfiskation av tryckt skrift har varit att presentera en något utförligare framställning än dem, som hittills ha lämnats i vår litteratur om tryckfrihetsrätten. Någon fullständighet har icke eftersträfvats. Bland frågekomplex, som icke behandlats, skulle författaren särskilt vilja peka på de spörsmål rörande T.F:s exklusivitet, som blivit aktuella genom den generella konfiskationsbestämmelsen i strafflagen 2:17,²⁶ samt alla de processuella frågorna kring T.F:s konfiskationsinstitut. Slutligen vill författaren framkasta en förmodan, att ett närmare studium av sådan praxis, som ej finnes redovisad i rättsfallspublikationerna, skulle fästa blicken på ytterligare en hel del punkter, vilka undgått författarens uppmärksamhet, oaktat de ligga inom den ram, som uppdragits för denna uppsats.

²⁵ Se S.O.U. 1939:32, s. 48: förfarandet mot missbruk utesluter icke, att »med de materialier, som använts för de ej brottsliga delarna av skriften, framställas en ny skrift».

²⁶ Se Motiven, s. 106 ff. och s. 241, prop. 1948 nr 230, s. 111 f. och s. 162 ff., konstitutionsutskottets utlåtande 1948 nr 30, s. 38, prop. 1949 nr 182, s. 11 ff., samt lag 1949 om förbud mot spridning av vissa kartor m. m.

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

1950 års val till de församlingar som utser första kammaren. Den sista *definitiva sammanräkningen* från landstingsvalen den 17 september 1950 blev inte färdig förrän den 19 oktober. Det var som vanligt Bohuslän som dröjde längst, och orsaken till dröjsmålet där uppges vara det utpräglade månglist-systemet och de talrika strykningarna. Tidigast sluträknad bland Första kammarens valkorporationer blev, också som vanligt, det närbelägna Göteborg, som med ett uppbåd av rutinerade krafter kunde presentera sin definitiva stadsfullmäktigesammansättning redan den 25 september. De fyra övriga landstingsfria städerna utanför Stockholm fick, i likhet med fem av länen, sina siffror klara under valmånadens sista dagar. I huvudstaden fasthöll däremot magistraten vid en gammal rutin, som inte gav slutresultat förrän den 6 oktober. Även om det i varje särskilt fall kan anföras sakskäl för en utdragen procedur vid den definitiva sammanräkningen, måste det likväl beklagas att vederbörande inte gör en samfällid ansträngning för att pressa sina tider.

När 13 av de 31 områden det gäller kan bli färdiga inom fjorton dagar efter valet, borde det inte möta oöverstigliga hinder för de övriga 18 att följa exemplet. Kravet på snabbhet är särskilt pressande i Stockholm, vars nya kommunalrepresentation börjar sitt arbete omedelbart efter den 15 oktober, men spørsmålet bör väsentligen bedömas ur två andra synvinklar. Allmänna val är händelser, som tilldrager sig utomordentligt intresse inte bara före utan även efter valakten, och det är då en medborgerlig rätt att snarast möjligt bli riktigt informerad om utgången. Dessutom har valen till landstingen och storstadsfullmäktige alltmer fått karaktären av en opinionsyttring över rikspolitiken, som bör kunna avläsas och föranleda sina eventuella konsekvenser i god tid före riksdagens regelmässiga höstsession. I båda dessa hänseenden är valnattens preliminära sammanräkning otillräcklig, eftersom den inte kan redovisa c:a 100.000 poströster och slår fel på åtskilliga tiotals mandat.

Valdeltagandet. Den organisatoriska och propagandistiska upprustning, som alla partier företog inför 1948 års andrakammarval, gav anledning att vänta en höggradig mobilisering av väljare också 1950, i synnerhet som en väsentlig förskjutning av styrkeförhållandena i Första kammaren (och därmed vid riksdagens gemensamma voteringar) syntes ligga inom räckhåll. Den förstakammarhalva, som skall ersättas på grundval av 1950 års valresultat, har ju sin urgrund 1942, då socialdemokraterna ensamma erhöi väl 200.000 fler röster än övriga demokratiska partier tillsammans, medan de senare år 1948 uppnådde en övervikt på drygt 50.000 gentemot de förra.

Denna sporre till ansträngningar motsvarades emellertid icke av någon rikedom på förstklassiga agitationsämnen. Socialdemokraterna hänvisade förnämligast till att de som regeringsparti »klarat krisen», men under sommaren började tecknen på en ny inflationskris bli uppenbara. Folkpartiet inskräpte att »det måste löna sig att arbeta», men kunde mot bakgrunden av försämrade statsfinanser inte ge slående konkretion åt slagordets krav på skattelättnader och sänkta förmånströsklar. För högerens del tycktes det under några veckor bli aktuellt att i Koreakrigets tecken framträda såsom försvarsbehovens speciella målsman, men problemkomplexet fördes i huvudsak utanför den inrikespolitiska striden genom en fyrpartiuppställning. Minst haltande av kampanjerna blev otvivelaktigt den, som från alla demokratiska riktningars sida fördes mot kommunisterna. Svenska Gallupinstitutets försök att förhands-mäta »intresset» för valet pekade under augusti och september på ett några procent lägre deltagande än vid rekordvalet 1948.

Tekniskt sett var valrörelsen ännu mer centraldirigerad än sin motsvarighet 1946. Lokala stridsfrågor spelade endast i två områden någon framträdande roll, nämligen i Stockholm (för och emot hr Z. Höglund) och i Västmanland (för och emot hr David Hall). Eljest dominerade de centralt framställda trycksakerna och filmerna (bådadera ransonerade genom central uppställning) och de turnerande rikstalarna. Det bör dock anmärkas, att ett större antal valmöten än tidigare ägnades åt debatter mellan representanter för två eller flera partier, varvid givetvis lokala krafter anlätades i jämförelsevis stor utsträckning. Från åtskilliga sådana diskussioner har dock noterats yttranden av typen: »Det är väl meningen att vi skall hålla oss till de rikspolitiska frågorna». Till slut bör noteras, att apparaten för valsedelsservice, huspropaganda och hämtning till vallokalerna var minst lika effektiv som 1948 — för socialdemokratins del antagligen avsevärt effektivare, beroende på ett ännu mer helhjärtat stöd från arbetarrörelsens fackliga organisationer.

Resultatet blev att omkring 3.835.000 röster avgavs, vilket är 60.000 färre än vid riksdagsvalet 1948. Samtidigt hade antalet röstberättigade ökat med nära 60.000, varför sänkningen av röstfrekvensen blev så pass markerad som från 82,7 till 80,5 procent. Även denna siffra är emellertid efter svenska förhållanden hög. Före 1948 hade frekvensen aldrig överstigit 74,5, som noterades 1936. Endast ett tidigare kommunalval, 1946 års, hade ens kommit över 70-procentstrecket. Om man jämför kommunalvalens röstfrekvenser med närmast föregående andrakammarvals är också den nu föreliggande skillnaden, 2,2 procentenheter, påtagligt liten. Motsvarande genomsnittstal för perioden 1921—46 var 6,3. Siffrorna bestyrker alltså det allmänna intrycket, att väljarna numera reagerar på i huvudsak samma sätt inför ett kommunalval som inför ett riksdagsval. Härmed överensstämmer att nedgången i valdeltagande sedan 1948 är mycket jämnt fördelad över landet. Endast två av de 25 landstingsområdena och ingen av de 6 landstingsfria städerna uppvisar avvikande tendens.

Partifördelningen. Det hade i vida kretsar antagits, att valutgången skulle förete ändringar i samma riktning som vid 1948 års val, alltså en fortsatt förstärkning av de icke-socialistiska riktningarna gentemot de socialistiska, med folkpartiet som huvudsaklig vinnare och jämförelsevis stark försvag-

ning av kommunisterna. Inte minst från socialdemokratiskt håll underströks att »manschetttyrkenas» fortskridande tillväxt kunde väntas gynna de »borgerliga stadspartierna». Gallupinstitutets politiska index och valprognoser — framförda med all reservation för överraskningar — gav också näring åt sådana förmodanden. Den sista rapporten, nio dagar före valet, räknade med 48 procent av rösterna på de tre demokratiska oppositionspartierna, varav hälften för folkpartiet ensamt, mot 46,5 på socialdemokraterna och 5,5 på kommunisterna. När slutsammanräkningen förelåg befanns det att socialdemokratins procentandel blev drygt 2 enheter högre än Gallup beräknat, medan folkpartiets blev lika mycket lägre; av övriga avvikelser var den mest anmärkningsvärda, att bondeförbundet stod sig något bättre vid valurnorna än i förhandsintervjuerna.

Naturligtvis är avvikelser på 2 enheter mellan prognos och resultat inte större än att de helt kan förklaras med prognosmetodens slumpfel. Två omständigheter gör det emellertid lockande att spekulera över saken: dels hade Gallup lyckats mycket bra i sitt försök att förhandsbedöma valdeltagandet, dels upptrada de mest betydande avvikelserna inte för de tre partier som genom sin litenhet och ojämna spridning är svårast att intervjubestämma, utan beträffande de två största, jämnast spridda och mest uppmärksammade partierna. Om man av dessa skäl söker efter andra förklaringar än slumpen, ligger det närmast till hands att peka på den tendens till ökning av socialdemokratiens sympatisörantal och minskning av folkpartiets, som redovisats i Gallups två senaste valrapporter jämförda med den första. Emellertid var denna tendens så föga markerad, att 2 enheters förskjutning på nio dagar likväl ter sig förvånande. Räknestycket går lättare ihop om man tänker sig att sympatierna också i valrörelsens slutspurt rört sig med välkänd tröghet, men att partiernas förmåga att förvandla dem till röster varit mer olikartad än man hittills brukat antaga. Den allmänt accepterade olikheten hänför sig enbart till socialfördelning och kön; de ekonomiskt välställda har ett högre valdeltagande än folk med lägre inkomster och männen röstar i flertalet grupper flitigare än kvinnorna. Följaktligen bör man vid omräkningen av sympatisörer till röster (och vice versa) »kläda på» (resp. »kläda av») från valstatistiken kända korrektioner för de nämnda väljarvanorna. Det hade givetvis Gallup gjort. Men härutöver finns det faktorer, som alla valmakare tar hänsyn till, utan att därför kunna bestämma dem kvantitativt. Den viktigaste och mest svårbestämbara av dessa är skillnaden i effektivitet mellan olika partiers valservice och kontroll över att förmodade meningsfränder verkligen utnyttjar rösträtten. Det förefaller ganska antagligt, att skillnaden i sådan effektivitet mellan socialdemokratien och folkpartiet är så pass stor, att den i huvudsak förklarar förskjutningen mellan den sista Gallupprognosen och valresultatet.

Vad detta resultat innebär framgår i stora drag av nedanstående tabell. Där redovisas för varje parti först dess antal godkända röster över hela riket, sedan procenttalet för denna röstsumma i förhållande till total-antalet godkända röster och sist motsvarande procenttal inom de 25 landstingsområdena (»lt») respektive de 6 landstingsfria städerna (»st»). Jämförelse-siffror har medtagits från de två närmast föregående allmänna valen samt från riksdagsvalen 1932 och 1940, vilka båda haft karaktär av vändpunkter

för partiutvecklingen. Två förutvarande partifraktioner, »valmansföreningen» i Jönköpings län intill 1934 och »medborgarförbundet» i Hälsingborg intill 1947, har bokförts på folkpartiet respektive högern. Endast Moskva-trogna riktningar har inräknats i kommunistisiffrorna.

Parti m. m.		1932	1940	1946	1948	1950
Högern	röstsumma	576.803	518.346	494.949	478.786	468.493
	% i riket	23,1	18,0	14,9	12,3	12,3
	% i lt/st	21,4/30,2	16,2/24,8	13,0/21,3	11,3/16,0	11,2/15,9
Bondeförbundet	röstsumma	351.215	344.345	452.793	480.421	468.828
	% i riket	14,1	12,0	13,6	12,4	12,3
	% i lt/st	17,5/0,0	15,2/0,0	17,5/0,0	15,8/0,6	15,7/0,5
Folkpartiet	röstsumma	301.741	344.113	520.593	882.437	832.865
	% i riket	12,1	12,0	15,6	22,8	21,8
	% i lt/st	13,0/8,3	12,2/11,3	14,8/18,5	20,6/30,3	19,6/29,5
Socialdemokr.	röstsumma	1.040.689	1.546.804	1.478.818	1.789.459	1.862.415
	% i riket	41,7	53,8	44,4	46,1	48,7
	% i lt/st	40,0/48,4	53,2/56,2	45,1/41,9	46,9/43,4	49,3/46,5
Kommunisterna	röstsumma	74.245	101.424	372.424	244.826	187.707
	% i riket	3,0	3,5	11,2	6,3	4,9
	% i lt/st	2,9/3,3	2,8/6,3	9,4/17,6	5,4/9,4	4,2/7,4
Samtliga	röstsumma	2.495.106	2.874.417	3.331.205	3.878.991	3.822.915

En första blick på tabellen visar, att socialdemokratin är ensam om att ha ökat sin röstsumma sedan 1948, medan alla övriga fått se sina skaror decimerade. Jämför man i stället med föregående kommunalval, 1946, kan såväl socialdemokratin och folkpartiet som bondeförbundet notera numerisk ökning, medan både högern och kommunisterna minskat. Vid bägge jämförelserna uppvisar högern och bondeförbundet långt mindre förskjutningar än de tre andra partierna. Den följande detaljgranskningen skall därför främst uppehålla sig vid dessa andra.

Sedan 1932 har socialdemokratin dominerat svensk politik i kraft av sin överlägsna position hos väljarna. 1938 nådde partiet absolut majoritet inom valmanskåren, förstärkte den ytterligare 1940, och lyckades behålla den 1942, men gick sedan stegvis tillbaka till 1946, varefter dess procentuella andel i totala röstsumman åter börjat stiga. Den senaste fyraårsperiodens fram-marsch från 44,4 procent år 1944 till 48,7 procent år 1950 är efter svenska förhållanden avsevärd; med samma stegringstakt skulle det dock dröja sex år till innan partiet åter når upp till 1940 års toppnivå. Om man ser på tabellsiffrorna för landsting resp. storstäder framgår det av dem, att utvecklingen ingalunda varit enhetlig. Medan partiet 1940 kunde räkna storstads-befolkningen som ett särdeles gott underlag, har detta nu blivit sviktande. Vändpunkten inträffade 1942, då båda typerna av valkretsar genomsnittligt hade mellan 50 och 51 procent socialdemokratiska röster. Går man mera i

detalj visar det sig, att det är i de två största städerna, Stockholm och Göteborg, som socialdemokratin gjort sina svåraste förluster under 1940-talet, med ingångssiffror i trakten av 52 procent och slutsiffror på 42,4 resp. 40,4 procent. I Stockholms län och Bohuslän är bilden likartad. Motsatt ytterlighet, med högre relativ andel 1950 än 1940, representeras av Gotlands och Västerbottens län. Vid årets val noterades absolut väljarmajoritet för socialdemokratin i 11 landstingsområden, mot endast 5 år 1946, men 13 år 1942. De starkaste partidistrikten ligger i Svealand (med undantag för Stockholms och Uppsala län) och i nedre Norrland; till detta bälte ansluter sig Östergötland, medan Malmöhus län utgör en isolerad socialdemokratisk position.

Tydliggen står den socialdemokratiska röstökningen vid 1948 och 1950 års val i samband med kommunisternas tillbakagång. I alla områden utom ett (Gävle) har de två förändringarna uppträtt parallellt. Håller man sig enbart till procenttalen, visar de en kraftigare nedgång för kommunisterna mellan 1946 och 1950 än uppgången för socialdemokratin. Emellertid har under samma tidsintervall totalantalet röster vuxit så mycket, nära 500.000, att förskjutningen endast till en del kan beskrivas som ren röstöverflyttning mellan de två socialistiska partierna — det större och växande av dem har dessutom lyckats genomföra en betydande nyrekrytering. Allra tydligast framträder detta, när 1950 års val jämföres enbart med 1948 års; då kan socialdemokratin glädja sig åt en ökning med 73.000 röster, medan kommunisterna tappade 57.000, bådadera vid ett minskat totalt valdeltagande. För kommunisternas del betyder avtappningen, att det nu endast är i Göteborgs stad, Gävleborgs och Norrbottens län som de håller 10 procent eller mera av valmanskåren; 1946 låg de över detta för mandatutdelningen kritiska streck i 13 av kommunalvalens 31 huvudområden. Ehuru kommunisternas procenttal för hela riket, 4,9, ännu ligger något högre än 1940, då det var 3,0, kan man säga, att deras möjligheter att utöva demokratiskt inflytande åter begränsats till ett fåtal isolat — främst Norrbotten, där de fortfarande samlar en femtedel av väljarna och utgör det näst största partiet.

I regel är det numera folkpartiet som innehar denna plats; det gäller efter årets val i 18 landstingsområden och 3 storstäder, mot 9 landstingsområden och 2 storstäder år 1946. Siffrorna vittnar om en mycket stark framryckning i det hela, från 15,6 procent av väljarkåren till 21,8. Framryckningen har också, som tabellen visar, inte inskränkt sig till storstäderna (där den är synnerligen markerad) utan även i hög grad omfattat landstingsområdena. En detaljgranskning bekräftar intrycket: folkpartiet har sedan 1946 förstärkts väsentligt i alla slags valkretsar, också i bältet Halland—Kronoberg—Kalmar, där partiet under 1930-talet och början av 1940-talet befann sig i borttynande. Ännu 1946 fanns det fyra landstingsområden och en landstingsfri stad, där antalet folkpartiröster understeg 10 procent; nu finns det inget sådant område, och i stället 13, där andelen överstiger 20 procent. Ett resultat av framryckningen är, att partiets geografiska fördelning ändrats. De gamla högborgarna i Västerbottens, Örebro och Jönköpings län har fått se sina procenttal slagna, inte enbart av städerna Stockholm och Göteborg utan också av landstingsområden kring dessa städer; samtidigt visar en rad förut svaga eller medelgoda valkretsförbund en rask förbättring. Totalintrycket blir, att folkpartiet håller på att förvärva ett nytt underlag

som förändrar både dess struktur¹ och dess fördelning. Detta intryck rubbas inte av partiets numeriska och procentuella minskning sedan 1948. Röstförlusten på 50.000 väljare med åtföljande sänkning av totalandelen från 22,8 till 21,8 procent är visserligen avsevärd, men kan näppeligen betecknas som ett allvarligt bakslag — just i de områden där partiet 1948 lyckades lyfta sig ur den rena obetydligheten har nämligen röstsiffrorna stått sig väl, och i några karaktäristiska fall (Göteborg och Gävle, Norrbottens län) har en fortsatt frammarsch förekommit.

Om »avmattning» synes vara den riktigaste beteckningen för folkpartiets senaste utveckling, passar ordet »stabilisering» bäst på högerns och bondeförbundets. Båda har i det närmaste samma röste- och procenttal år 1950 som år 1948, men ligger procentuellt på högre nivå än 1946. Följer man siffrorna område för område är det små växlingar som dominerar. Högern kan glädja sig åt en påtaglig återhämtning i Jönköpings län, men tycks i stället vara på väg att tyna bort i de delar av Svealand, där socialdemokratin är stark och folkpartiet går framåt. Genomgående står sig partiet bättre i städerna än på landsbygden — i tre av storstäderna är det fortfarande tvåa i storlek, en plats som det inte på länge haft i något landstingsområde. Bondeförbundet, som trots vissa ansträngningar i annan riktning förblivit ett utpräglat landsbygdsparti, är numera näst störst i 7 landstingsområden, mot 13 år 1946. Dess högborgar är de delar av Götaland, där folkpartiet är svagast, men bondeförbundstalen har sjunkit i samband med konkurrentens uppryckning. Detta innebär en utjämning, och på det hela taget är bondeförbundet nu det svenska parti, som har den jämnaste fördelningen över landstingsområdena.

Högern, bondeförbundet och folkpartiet bildar i vissa lägen tillsammans »den antisocialistiska oppositionen». Det har därför sitt givna intresse att jämföra deras sammanlagda styrka hos väljarna med de socialistiska partiernas. Den vidgade klyftan mellan demokratiska och antidemokratiska socialister gör det emellertid behövt att vid jämförelsen också redovisa socialdemokratin ensam.

Procentandel	1932	1936	1940	1942	1944	1946	1948	1950
H+B+F	49,7	45,5	42,3	43,5	42,7	44,2	47,5	46,4
S	42,0	46,8	54,2	50,6	46,9	44,6	46,2	48,7
S+K	50,3	54,5	57,7	56,5	57,3	55,8	52,5	53,6

Anm.: Procenttalen beräknade utan hänsyn till partier, som fallit utanför indelningsgrunden eller icke erövrat något mandat.

Tabellen klargör i första hand den dominerande ställning, som de socialistiska partierna innehaft sedan 1932 och som kulminerade 1940. Detta är utgjorde den samlade socialistiska övervikten inom väljarkåren drygt 15 procent för att sedan sjunka till 5 procent år 1948; vid 1950 års val blev den

¹ En på Gallupmaterialet grundad redovisning för partiernas sociala sammanställning 1948 återfinns i boken »Gallup och den svenska väljarkåren». Enligt uppgift från Gallupinstitutet företer 1950 års material inga väsentliga förändringar.

drygt 7 procent. Samtidigt återtog socialdemokratien den ensamt dominerande ställning, som partiet innehaft 1936—46. Detta är anmärkningsvärt inte minst därför att de icke socialistiska partierna vid de båda närmast föregående kommunalvalen, 1942 och 1946, noterade en svängning i balansen till sin förmån. Förskjutningen i motsatt riktning år 1950 är ännu ett tecken på att valen till landsting och fullmäktige i storstäder inte längre intar en särställning i politiskt hänseende gentemot riksdagsvalen.

Mandatfördelningen innebar stora vinster för folkpartiet och socialdemokratien samt allvarliga förluster för högern och kommunisterna. I förhållande till valnattens rapporter medförde de inemot 100.000 giltiga poströsterna en lång rad justeringar — endast i tio landstingsområden och två storstäder stod sig den preliminära uträkningen. Då över 60 procent av poströsterna tillföll »den borgerliga kartellen», och då högern som alltid kunde uppvisa det relativt största antalet poströstande, »återfick» detta parti vid slutsammanräkningen inte mindre än 14 »preliminärt förlorade» mandat, medan socialdemokraterna tappade 13. Nedanstående tabell visar den slutliga platsfördelningen, uttryckt i sådana reducerade mandat, som kommer till användning vid förstakammarval. För jämförelses skull anges motsvarande siffror från 1946 och 1942 års val, samt det »medelpris» i röster, som varje parti fått betala per reducerat mandat.

Parti	1942			1946			1950		
	mandat ant.	%	medel- pris	mandat ant.	%	medel- pris	mandat ant.	%	medel- pris
Högern	242	17,6	2.100	185	13,2	2.680	137	9,5	3.420
Bondeförbundet	208	15,1	1.860	239	17,0	1.890	216	15,0	2.170
Folkpartiet	155	10,0	2.310	227	16,1	2.300	333	23,0	2.500
Socialdemokraterna	733	53,2	1.980	664	47,2	2.220	731	50,6	2.550
Kommunisterna	37	2,7	4.610	91	6,5	4.090	27	1,9	6.950
Samtliga	1.376	100,0	2.100	1.406	100,0	2.370	1.444	100,0	2.640

Om man först stannar vid »medelprisen» visar siffrorna hur pass ogynnsamt valsystemet (och framförallt dess valkretsindelning) verkat för partier, som i ett avsevärt antal valkretsar är för små att belägga någon plats. Högern har, utöver sina förluster genom minskad andel i hela valmanskåren, sedan 1942 förlorat ett växande antal platser på underrepresentation. 1950 gick det nästan 30 procent flera höger röster på varje reducerat mandat än genomsnittet. Ännu hårdare drabbas kommunisterna, som alltid varit underrepresenterade och nu fått betala ett »överpris» på drygt 160 procent. En motsatt utveckling har inträtt för folkpartiets del — efter att 1946 ha nått något gynnsammare resultat än genomsnittet, är partiet 1950 klart överrepresenterat, dock ingalunda så mycket som bondeförbundet, vars mandattilldelning genomgående befordrats av koncentrationen till en typ av valkretsar. Socialdemokratien, slutligen, får sina platser ungefär 5 procent billigare än

genomsnittet. Förskjutningarna från ett proportionellt ideal kan, om man så vill, karaktäriseras på det sättet, att socialdemokraterna förtjänar vad kommunisterna förlorar, medan högern nu övertagit folkpartiets forna lott att »skänka bort röster» till de två andra icke-socialistiska partierna.

De 67 nettovinster, som socialdemokratin gjort sedan 1946, återger partiet majoriteten i Första kammarens totala valmanskår; övervikten är dock mindre än den var efter 1942 års val. Går man igenom läget i de skilda områdena visar det sig, att det nu blivit rent socialdemokratisk majoritet i 13 landsting mot förut 9; i 3 av de 13 förelåg dock redan tidigare en majoritet av socialdemokrater och kommunister. Av de landstingsfria städernas fullmäktige behärskar socialdemokratin oförändrat 4; i huvudstaden Stockholm har den tidigare majoritetskombinationen av socialdemokrater och kommunister förlorat övervikten. Här har i stället folkpartiet med högerns stöd tagit ledningen. De 106 folkpartivinsterna gör partiet till den näst största gruppen i 16 landsting och 3 landstingsfria städer; i 2 landsting delar folkpartiet främsta oppositionsplatsen med bondeförbundet, som är ensamt om denna i 7 och i ett fall, Hallands län, delar platsen som största landstingsgrupp med socialdemokratin. Högern har endast i 3 landstingsfria städer bibehållit ställningen som ledande oppositionsgrupp.

När det gäller det kommunala arbetet betyder dessa förändringar alls inget jordskred — motsvarande gäller om stadsfullmäktige i de städer som ingår i landsting. För att göra sig en föreställning om den blivande effekten på Första kammarens sammansättning måste man särskilja de elektor, som normalt skall delta i den successiva förnyelsen, från övriga. En sådan räkneoperation ger vid handen, att de tre icke-socialistiska partierna (som i regel samverkar vid förstakammarvalen) under de närmaste fyra åren kommer att disponera sammanlagt 48 procent av elektorererna, socialdemokraterna 50 procent och kommunisterna endast 2 procent. Detta innebär ett något försämrat utgångsläge för socialdemokratin i de nu aktuella elektorsförsamlingarna, jämfört med den uppsättning som senast fungerade och då hade fått sina mandat ur 1942 års val. Följaktligen kan man, med all reservation för de överraskningar som aldrig är uteslutna vid förstakammarval, räkna med en fortskridande försvagning av den socialdemokratiska övervikten i senaten — trots partiets framgång hos uryväljarna. Där- emot kommer folkpartiets representation i Första kammaren att växa avsevärt och högerns att undergå en känbar reduktion.

I. L. Hartmann.

De allmänna jordbruksräkningarna. Kan en jordbruksräkning över huvud taget leda fram till siffror vilka äro lämpliga att lägga till grund för planeringar och andra åtgärder?

Med en så tillspetsad formulering av frågeställningen är jag givetvis skyldig läsaren att omedelbart motivera, varför man alls har skäl upptaga till behandling ett så brännbart ämne som huruvida resultaten av vår viktigaste statistiska utredning på jordbrukets område har möjlighet att ge godtagbara resultat. Svaret ges klart nog i textavdelningen till Jordbruksräkningen 1944. På s. 6* meddelas: »Av den i taxeringslängden uppgivna åker-

jorden hade 96,8 % redovisats i blankettmaterialet. Sämst företrätt var Kopparbergs län med 92,0 %. — — — I fråga om skogsmark förelågo betydande brister i de till jordbruksräkningen avgivna uppgifterna. Av de 22,3 mill. ha skogsmark, som enligt fastighetstaxeringslängderna skulle finnas, hava i jordbruksräkningens material endast 13,6 mill. ha eller 61,1 % redovisats. Särskilt stora äro bristerna i Norrbottens, Kopparbergs, Örebro och Gävleborgs län; där mindre än hälften redovisats.» På s. 85* läses följande: »För vissa maskiner, såsom t. ex. tröskverk, vilka i stor utsträckning lånas mellan gårdarna, förefalla procenttalen i tab Y vara anmärkningsvärt låga. I t. ex. Kristianstads län uppgives, att endast 18,2 % eller mindre än $\frac{1}{5}$ av brukningsdelarna hava tillgång till tröskverk.»

Dessa i och för sig skrämmande exempel på bristerna i blankettmaterialet till 1944 års allmänna jordbruksräkning måste naturligtvis bedömas under hänsynstagande till den bearbetningsmetod som kommit till användning vid sammanställandet av tabellerna. I vissa fall kan man genom sådana konstgrepp såsom »uppräknings» o. s. v. komplettera primärmaterialet och därigenom få fram godtagbara närmevärden. (Dessa fullt lojala metoder, vilka tål dagsljuset, få naturligtvis inte förväxlas med sådant medvetet fusk, som brukar gå under namn av »friserade» siffror, en dessbättre ovanlig företeelse i Sverige). De i tab 1 — den tryckta berättelsen — redovisade uppgifterna om landarealens fördelning på ägoslag kommunvis äro hämtade direkt ur fastighetstaxeringslängderna, dock efter tillägg för den på fastighetstaxeringsdeklarationerna för s. k. annan fastighet (än jordbruksfastighet) redovisade arealen åker, tomt och trädgård. Uppgifter om hela landarealen erhållas från kartverket, och »övrig mark», d. v. s. övervägande impediment, utgör skillnaden mellan hela landarealen och övriga redovisade ägoslag. I de tabeller, där ägoslagen redovisas efter brukningsenheter av olika storlek, har s. k. uppräknings verkställts. Detsamma gäller alla tabeller, vilka behandla åkerjordens användning. Trots de avsevärda kvantitativa bristerna i primärmaterialet kan man därför utgå ifrån, att den tryckta jordbruksräkningens uppgifter om ägoslag och åkerjordens användning äro fullt godtagbara. Detsamma gäller de större husdjuren, där uppgifterna i stor omfattning kompletterats genom brevväxling och telefonsamtal med såväl lokala myndigheter som enskilda uppgiftslämnare.

Då ligger det sämre till med övriga uppgifter, vilka icke kunnat på något sätt kontrolleras med hjälp av fastighetstaxeringslängderna, eller, såsom de större husdjuren, genom jämförelse med åkerarealen och dess användning samt förfrågningar på orten. Biodlingen samt vissa redskap och maskiner gjordes till föremål för särskilda undersökningar, men för övrigt är det vanskligt att uttala sig om de redovisade uppgifternas värde. Det är dock naturligtvis fullkomligt orimligt, att t. ex. 80 % av brukningsenheterna i Kristianstads län skulle sakna tillgång till tröskverk, men förekomma lika stora fel i övriga tabeller? Blotta tanken på en sådan möjlighet gör att man frågar sig, om det verkligen är någon idé att vid en jordbruksräkning, så som dessa hittills varit upplagda, över huvud taget föra in andra frågor än sådana, vilka direkt eller indirekt kunna kontrolleras med hjälp av fastighetstaxeringslängderna eller genom en icke alltför betungande brevväxling och rundfrågor per telefon. Detta senare gäller speciellt husdjuren,

åtminstone de större. Jordbruksräkningen 1944 omfattade ingen trädgårdsinventering, beroende på att en sådan genomförts så sent som 1943, publikationen »Arealinventeringen, kreatursräkningen och trädgårdsinventeringen år 1943». — Fil. mag. Anders Boierth har gjort handelsträdgårdarna i Uppsala län till föremål för en grundlig undersökning i fältet och därigenom även blivit i tillfälle att kontrollera, huru dessa redovisats till den officiella trädgårdsstatistiken. Då mag. Boierth ännu icke helt offentliggjort sina undersökningar har jag icke befogenhet att här direkt röja något av de mycket intressanta resultat, som han kommit fram till beträffande den officiella trädgårdsinventeringens fullständighet. Så mycket kan dock sägas, att den kvantitativa redovisningen av den yrkesmässiga trädgårdsodlingen i publikationen »Trädgårdsinventeringen m. m. 1943» lämnar mycket övrigt att önska.

Man kan icke undgå att förvåna sig över hur det är möjligt att stora, dyrbara, officiella utredningar kunnat ge så ojämna resultat i vissa avsnitt. Beror detta på brister i organisationen, uppgiftslämnarna, de lokala organen för insamling och kontroll av blankettmaterialet eller den centrala bearbetningen? Mycken hård kritik har drabbat de centrala statistiska ämbetsverken under de mer än två hundra år som förflutit sedan tabellverket, statistiska centralbyråns ärevördiga föregångare, började sin verksamhet. Men kritiken har hittills till övervägande del gällt att man arbetat för grundligt, för omständligt och som följd härav för långsamt. Om denna kritik är berättigad, vilket nog i en del fall är händelsen, även om man understundom slagit över till ovederhäftig kverulans som följd av bristande kännedom om förutsättningarna för ett omfattande statistiskt arbete, så måste ju den ofrånkomliga logiska följden härav bli ett klart bevis för att de statistiska verken under alla omständigheter icke medvetet slarvat ifrån sig några arbetsuppgifter. Alltför stor grundlighet och slarv äro absolut oförenliga företeelser. Man får inte heller utan vidare skylla på uppgiftslämnarna. För en statistisk undersökning icke tillräckligt gehör hos allmänheten för att hjälpligt gå i lås, så är det sannolikt något fel på organisationen, sakligt eller psykologiskt.

Det är verkligen mycket svårt att komma på spåren, varför jordbruksräkningarna hittills givit så svaga resultat i de frågor, vilka icke helt eller delvis kunna kontrolleras centralt med hjälp av fastighetstaxeringslängderna. Man kan naturligtvis komma med allmänna fraser om »blankettleda» hos uppgiftslämnarna o. s. v. Men detta räcker icke.

Jag övergår till att i stora drag skissera organisationen för 1944 års allmänna jordbruksräkning. Vid denna insamlades materialet för jordbruksfastigheter på en särskild bilaga till fastighetstaxeringsblanketten, medan uppgifter för s. k. annan fastighet (än jordbruksfastighet) hämtades ur själva fastighetstaxeringsdeklarationerna, dock endast beträffande åker, tomt och trädgård.

Enligt Kungl. Maj:ts kungörelse om allmän jordbruksräkning år 1944, nr 325, skulle blankettmaterialet innan det översändes till statistiska centralbyrån för bearbetning, underkastas lokal kontroll i icke mindre än tre instanser:

- 1) *Enligt 4 §* »Det åligger å landet beredningsnämndens ordförande och i stad taxeringsnämndens ordförande att tillse, att uppgifter för jordbruksräkning avgivits av alla uppgiftsskyldiga»;
- 2) *Enligt 6 §* skulle hushållningssällskapets lokala organ kontrollera materialet med hänsyn till dess fullständighet och uppgifternas rimlighet;
- 3) *Enligt 7 §* »Sedan uppgifterna till jordbruksräkningen rörande jordbruksfastighet inkommit till hushållningssällskapen, åligger det dessa 1) att låta granska desamma och att, där så påfordras, från de uppgiftsskyldiga införskaffa erforderliga rättelser och kompletteringar; samt — — —».

Hushållningssällskapens skyldighet att biträda vid införskaffande av uppgifter till jordbruksräkningar och jordbruksstatistik i övrigt framhölls även i den år 1944 gällande 19 § K. K. 1923:229 med allmänna grunder för hushållningssällskaps organisation. Från hushållningssällskapen översändes blankettmaterialet till statistiska centralbyrån, där den slutliga bearbetningen ägde rum.

För fullständighetens skull bör kanske framhållas, att hushållningssällskapen såsom särskild ersättning för sitt arbete med 1944 års jordbruksräkning uppburo kr. 60.000:—, en summa som, det måste sägas rent ut, var alldeles för liten för att utgöra nödig stimulans, om man ville få ett så omfattande insamlings- och granskningsarbete som detta väl utfört. Jordbruksräkningen 1944 redovisar dock 414,441 brukningsenheter med mer än en kvarts ha åker.

Även om ett mycket stort antal personer i olika delar av landet nedlagt ett förtjänstfullt och samvetsgrant arbete på att göra jordbruksräkningens primärmaterial så fullständigt och rättvisande som möjligt, kvarstår obönhörligt det allmänna intrycket av ett — om än partiellt — misslyckande. Detta misslyckande är i själva verket så påtagligt att man icke vågar taga risken att skylla på enskilda personers eventuella försumlighet eller bristande intresse för sina arbetsuppgifter i denna sak. Organisationen var icke upplagd under nödigt hänsynstagande till psykologiska och ekonomiska realiteter. (I själva verket är hela företeelsen ganska intressant även från sociologisk synpunkt, gruppens beteendemönster i en viss given situation). Det är svårt att konkret peka på, vari felet ligger, men ett är säkert, och det är att vi under inga omständigheter äro betjänta av en ny jordbruksräkning, som omtalar sådana häpnadsväckande saker, vilka exemplifierats i det föregående.

För min personliga del är jag av den uppfattningen, att en ny jordbruksräkning bör delas upp på två omgångar, en totalundersökning och en stickprovsundersökning, båda med samma datum och i anslutning till den allmänna fastighetstaxeringen, så att man får möjlighet att i tillämpliga delar falla tillbaka på fastighetstaxeringslängdernas uppgifter. Totalundersökningen bör omfatta alla sådana uppgifter, vilka kunna hjälpligt kontrolleras med hjälp av fastighetstaxeringslängderna och dessutom åkerjordens användning och antalet husdjur, i varje fall hästar och nötkreatur. Det är av största betydelse för bl. a. planeringsverksamhet och forskning att få alla

dessa uppgifter redovisade *kommunvis*. Det vore nog av stort intresse att även få uppgifter om mindre husdjur, trädgårdsodling, antal fruktträd, redskap och maskiner m. m. kommunvis, men detta skulle, av all erfarenhet att döma, förutsätta att man sände ut räknare till varje brukningsenhet i Sverige, vilket väl av ekonomiska skäl knappast kommer att på fullt allvar övervägas såsom ett tänkbart alternativ. Insamlades däremot alla dessa uppgifter såsom stickprov för t. ex. var 10:de brukningsenhet under en viss storlek och för samtliga större bondgårdar och gods, blir saken icke så avskräckande, även om man använder sig av räknare. *Men dessa räknare måste i så fall vara så väl betalda att uppdraget blir eftersträvansvärt. Och vidare måste det lokala insamlingsarbetet stå under effektiv och sakkunnig kontroll.* Kontrollören får icke bli en mellanhand, som endast skickar försändelsen ogranskad vidare till det centrala ämbetsverket. Iakttages icke dessa saker, riskerar man att få in ett stickprovsmaterial av samma bristfälliga kvalitet som delar av primärmaterialet till 1944 års totala jordbruksräkning. Ett bristfälligt stickprovsmaterial är naturligtvis minst lika vanskligt att arbeta med som ett bristfälligt material från en total undersökning. Det är icke uteslutet, att man i denna sak skulle kunna inleda ett fruktbarande samarbete med Jordbrukets utredningsinstitut. Jag vet inte om det behöver särskilt framhållas, men det som har någon betydelse här är naturligtvis inte själva arbetsmetoderna, om dessa äro »moderna» eller icke, utan huruvida man genom de tillämpade metoderna kan få fram verkligt användbar statistik för så små områden som man i varje särskilt fall behöver i den verksamhet, där uppgifterna senare skola komma till praktisk användning. Vid olämplig eller dålig organisation kunna även de moderna metoderna giva hur svaga resultat som helst.

Efter avslutandet av denna granskning har jag genom välvilligt tillmötesgående blivit i tillfälle att taga del av en »P.M. angående befolkningsstatistikens organisation m. m.», undertecknad den 14 oktober 1950 av ett arbetsutskott, som tillsattes vid sammanträde inför överdirektör Karin Kock den 5 maj 1950. Utskottets medlemmar voro byråchefen Ivar Uhnбом, åt vilken uppdrogs att leda utskottets arbete, samt vidare aktuarien T. Dalenius, förste aktuarien H. Geschwind, förste byråsekreterare A. Lindström och professor C.-E. Quensel. I denna P.M. föreslås bl. a., att man skall skapa en för alla verk gemensam stickprovsorganisation, som alltså även skulle behandla jordbruksstatistiska problem. Man har goda skäl hoppas på att denna nya organisation, om den kommer till stånd, skall få goda förutsättningar att gagna icke minst den officiella jordbruksstatistiken.

Isak P. Winberg.

1950 års dyrortssakkunnigas betänkande. Senaste dyrortsundersökning påbörjades 1946 och utmynnade i socialstyrelsens förslag till ny dyrortsgruppering 1947. Under den tid den nya grupperingen tillämpats har dyrortsfrågan blivit livligt debatterad och föranlett ett antal framställningar och förslag, syftande till en mer eller mindre långt gående revision av gällande system. Med anledning härav och med hänsyn till önsk-

vårdheten att erhålla en aktuell bild av dyrhetsskillnaderna bemyndigade Kungl. Maj:t i april 1950 sakkunniga — Höjer, v. Hofsten och Metelius — att utreda principerna för en ny dyrortsgruppering.

I sitt nyligen avgivna betänkande¹ diskuterar de sakkunniga först de principiella grunderna för dyrortsgrupperingen. De fäster bl. a. uppmärksamheten på svårigheten att fixera det lika-standardbegrepp, som prisjämförelserna baserar sig på. I synnerhet uppträder vanskligheter vid jämförelser mellan orter med väsentligt olika konsumtionssammansättning, men även kvalitetsfrågan inrymmer svårbemästrade problem. De sakkunniga fastslår omöjligheten att på statistisk väg åstadkomma en objektivt »rättvis» dyrortsgradering. De framhåller därför nödvändigheten av att den prisstatistiska jämförelsen kompletteras med en skälighetsprövning med ledning av faktorer, som ej är kvantitativt mätbara, men varnar i detta sammanhang för tendenser att vilja inrycka subjektiva övertåganden i den statistiska delen av undersökningen.

Budgetvalet diskuteras av de sakkunniga med utgångspunkt från nyare indexteoretiska resonemang. Frågan, hur mycket dyrare en viss ort är än en annan, kan ej besvaras entydigt; en beräkning av dyrhetsskillnaderna ger olika resultat, allteftersom den ena eller den andra ortens genomsnittskonsumtion lägges till grund för prisjämförelsen. Båda värdena är emellertid lika riktiga och likvärda. De sakkunniga föreslår därför, att vid en kommande dyrortsundersökning två indextal uträknas för varje ort, å ena sidan utifrån en Stockholmsbudget, å andra sidan på grundval av en landsbygdsbudget. Dessa båda budgetar anses representera ytterlighetsfallen i konsumtionshänseende. Budgetmaterialet skulle för Stockholms del hämtas från 1948 års konsumtionsundersökning, vars siffror framräknas. För landsbygden finnes intet användbart budgetmaterial, varför de sakkunniga föreslår, att en ny konsumtionsundersökning för landsbygden företages. Härvid bör dock undantagas egentliga jordbrukshushåll på grund av svårigheten att uppskatta värdet av naturprodukter. Vidare föreslår man den nyheten, att dyrhetsjämförelsen skall ske utifrån en genomsnittsbudget, beräknad på grundval av alla i undersökningen ingående hushållstyper och inkomstnivåer. De sakkunniga tar dock icke ställning till frågan om vilken genomsnittsinkomst som bör väljas; medianen är måhända det teoretiskt lämpligaste genomsnittet men föranleder vissa tekniska svårigheter, bl. a. vid bestämmandet av de skattefria Ortsavdragen. Vid 1946 års undersökning utgick man från en konventionellt bestämd hushållstyp, motsvarande en familj om man, hustru och två minderåriga barn (hemmavarande) med en tjänstemans i 11:te löneklassen inkomst. I kritiken mot denna undersökning hävdades dock, att en dylik familjetyp ej kunde göra anspråk på att representera ett genomsnitt för befolkningen. Man hälsar därför med tillfredsställelse, att de sakkunniga föreslagit en ändring i detta system. Emellertid innebär användandet av två budgetar, en för landsbygden och en för Stockholm, att motsvarande båda dyrortsindex blir beräknade på basis inte endast av olika realinkomster utan även av skilda genomsnittliga familjestorlekar. Det är därför inte uteslutet, att »gapet» mellan de båda indexserierna

¹ »Principer för dyrortsgrupperingen», S.O.U. 1951: 7.

blir så stort, att den slutliga grupperingen av orterna blir ytterligt vanskelig, och därmed syftemålet med den föreslagna konstruktionen förfelas.

Alternativt till de sakkunnigas förslag i budgetfrågan skall här i korthet skisseras upp en annan beräkningsmetod. En korrekt prisjämförelse skall egentligen taga hänsyn till det faktum, att konsumenten vid flyttning till annan ort vanligen anpassar sina levnadsvanor efter de nya prisförhållandena. Av praktiska skäl har man dock vid beräkningarna utgått från konstant konsumtionssammansättning. Härigenom erhålles i regel för höga värden på dyrhetsskillnaderna. Ju större pris- och kvantitetsförändringar, desto större avvikelser från de korrekta värdena. Problemet har tidigare varit aktuellt, fast då i samband med beräkningen av levnadskostnadsindex. Genom övergång till s. k. kedjeindex erhöles vid detta tillfälle en bättre anpassning till de faktiska konsumtionsförhållandena och en korrektare uppskattning av det sanna indexvärdet. Analogt härmed torde även beträffande dyrortsjämförelsen ett kedjningsförfarande vara att föredraga framför det av de sakkunniga föreslagna tillvägagångssättet. Praktiskt utföres detta exempelvis på följande sätt. Orterna indelas i grupper efter storlek. Större och medelstora städer med minst 20.000 invånare (grupp A) jämföres direkt med Stockholm. För mindre städer och övriga kommuner särskiljes mellan orter belägna i Götaland, Svealand och Norrland. För orter med mellan 5.000 och 20.000 invånare (grupp B) beräknas varje landsdels medeldyrhet i förhållande till Stockholm. Härvid begagnas å ena sidan Stockholmsbudgeten och å andra sidan en genomsnittsbudget för gruppen och landsdelen. Grupp C, omfattande orter med mindre än 5.000 invånare, jämföres inom varje landsdel med grupp B på samma sätt, d. v. s. på basis av båda gruppernas konsumtionsförhållanden. Jämförelsen mellan grupp C och Stockholm sker sedan genom sammanlänkning av de erhållna kvoterna. Vid bestämningen av Ortsindex beräknar man därefter ifrågavarande Ortsdyrhet i förhållande till gruppsnittet i landsdelen. Genom multiplicering med ovannämnda kvottal erhålles så tvenne uppskattningar av Ortsdyrheten i relation till Stockholm.

I princip erhålles alltså en jämförelse »i båda riktningarna», men spridningen mellan indexserierna torde genom kedjningsförfarandet bli mindre än enligt de sakkunnigas förslag. Metoden har vidare den fördelen, att hänsyn i större utsträckning kan tagas till prisskillnader på varor, som exempelvis brukas allmänt på landsbygden och i småstäder men efterfrågas mindre i Stockholm, eller som förekommer rikligt i Stockholm och i mindre städer men helt eller delvis saknas på landsbygden.

Det vid senaste undersökningen insamlade prismaterialet var synnerligen detaljerat och omfattande. 1950 års dyrortssakkunniga föreslår, att i princip en mera schematisk metod kommer till användning. Man bör således kunna antaga, att priserna på åtskilliga varuslag inom vida områden varierar obetydligt i förhållande till felmarginalerna (uppkomna till följd av kvalitetsolikheter m. m.). I enlighet härmed föreslås beträffande livsmedelsposten, att landet indelas i större lokalt avgränsade områden, och att ett enhetligt pristal fastställles för varje område. Priser insamlas från c:a 200 stickprovsmässigt utvalda orter. Insamlingen bör inte endast ske vid ett tillfälle om året, utan det föreslås att prisnoteringar inhämtas varje månad, dock en-

dast från socialstyrelsens ombudsorter. För posten »bränsle och lyse» föreslås en liknande geografisk indelning. Beträffande »kläder och skodon» förutsättes priserna på samtliga varor, även utom priskontrollen, vara desamma över hela landet. Endast priserna för tjänster och reparationsarbeten antages här variera. Även i fråga om posten »övrige utgifter» har samma kostnad för alla orter påförts ett stort antal varuslag, däribland exempelvis 'nöjen' och 'semesterutgifter', ehuru i dessa fall påvisbara, men ej mätbara, kostnadsskillnader förefinnes. Vad beträffar kostnaderna för de s. k. inköpsresorna från landsbygden till tätorterna användes 1946 en tämligen komplicerad beräkningsmetod. Det nya förslaget tar sikte på att efter förklarade linjer införa regionala kostnadstal. Två beräkningsalternativ framlägges, men något detaljerat förslag anges ej, vilket är att beklaga.

Speciella svårigheter uppträder, när det gäller att jämföra bostadskostnaderna. Bostädernas kvalitet växlar som bekant såväl inom som mellan orterna. Vid 1946 års undersökning medtogs endast lägenheter om 1, 2 och 3 rum och kök. Varje storlekskategori uppdelades på tre undergrupper avseende olika kvalitetsegenskaper hos bostäderna. För varje ort uträknades en vägd medelhyra för dessa nio lägenhetsgrupper, varvid vikterna motsvarade resp. grupper andel av lägenhetsbeståndet å samtliga hyresräknade orter. I det nya betänkandet föreslås, att metoden bibehålles men att kvalitetsgruppernas antal ökas till fem. De sakkunniga tar dock ej ställningen till problemet hur sammanvägningen skall ske, utan överlåter detta till socialstyrelsen. För orter med mindre än 1.500 invånare rekommenderar de sakkunniga användandet av regionala hyrestal.

Det av de sakkunniga förordade tillvägagångssättet torde i stort sett kunna godtagas. Med hänsyn till att dyrortsjämförelsen baseras på samtliga hushållstyper (inkl. ensamstående personer) borde dock förekomsten av bostäder om 1 rum och kokvrå o.d. samt möblerade rum beaktas. En fullt tillfredsställande metod torde inte kunna anges, förrän sambandet mellan hyran samt lägenhetens ålder, läge, storlek och utrustning med bekvämligheter närmare utretts.

Skatteposten föreslås skola beräknas på i huvudsak samma sätt som tidigare, d. v. s. på det totala utgiftsbeloppet, inklusive skatter. Den kommunala utdebiteringen bör dock enligt de sakkunnigas förslag bestämmas som ett genomsnitt för orterna inom större områden. — Skatteproblemet har speciella aspekter. Bl. a. uppställer sig frågan om de allmänna barnbidragen skall medtagas i beräkningarna. Härom nämnes dock intet i betänkandet. Man frågar sig vidare, om inte också hänsyn borde tagas till hela raden av behovsprövade socialförmåner.

Det mest tilltalande i det framlagda dyrortsbetänkandet är de aktningvärda strävandena att utjämna lokala och tillfälliga prisvariationer, som ej ge uttryck för reella skillnader i levnadskostnaderna. Dock kan erinringar göras såväl mot metoden för sammanvägningen av priskvoterna som mot sättet för vissa enskilda posters beräkning.

I en senare avgiven proposition² biträder Kungl. Maj:t i huvudsak dyrorts-sakkunnigas förslag. Med hänsyn till den kritik mot budgetvalet, som fram-

² 1951 nr 111.

kommit i en del av remissutlåtandena, föreslås dock att en tredje budgettyp, representerande medelstora tätorter, må tillämpas som kontroll vid beräkningarna. Vidare bör antalet prisinsamlingsorter ökas från av de sakkunniga föreslagna 200 till 260 (socialstyrelsens 60 ombudsorter samt 200 andra orter). Därtill ifrågasätter departementschefen lämpligheten av en ytterligare differentiering i kvalitetsgrupper vid beräkningen av bostadsposten och uppdrar åt socialstyrelsen att ytterligare utreda frågan.

Folke Larsson.

LITTERATURGRANSKNINGAR

JOHN LINDGREN: *Per Albin Hansson i svensk demokrati*. Första delen. 1892—1920. Sthlm 1950. Tidens förlag. 440 sid. Pris kr. 29:—.

De socialdemokratiska partiledarna Hjalmar Branting och Per Albin Hansson stod båda i en sådan klass att det vid deras död ansågs naturligt att låta dem bli föremål för utförliga politiska biografier. Uppdraget att teckna Brantings bana gavs åt Z. Höglund och fullgjordes under åren 1928—29. Nu föreligger första delen av en liknande »partiofficiell» biografi över Per Albin Hansson, skriven av John Lindgren. Denne har kvalificerat sig för uppgiften genom en rad arbeten om de politiska och fackliga arbetarrörelsernas historia i Sverige, bl. a. doktorsavhandlingen »Det socialdemokratiska arbetarpartiets uppkomst i Sverige 1881—89» (1927). Den förtjänstfulla översikten »Från Per Götrek till Per Albin» (1936) anknyter väl närmast till det nya ämnesvalet.

Skildringen följer vissa klart utstakade linjer i det politiska skeendet. Med utgångspunkt från 1890-talets ungsocialistiska rörelse behandlas bildandet av socialdemokratiska ungdomsförbundet 1903 och den roll den unge Per Albin Hansson kom att spela i detta. Dess studieverksamhet och dess debatter i militär- och taktikfrågorna tecknas i breda drag fram till 1909, då han efter en inre schism lämnade förbundets ledning. I fortsättningen avtecknar sig hans gestalt mot bakgrunden av partiets yttre verksamhet och inre förhållanden. Det gäller ministersocialismen och vänstersamverkan före det första världskriget och neutralitets- och livsmedelspolitiken under detta krig — denna period karakteriseras av ett fritt samarbete med de liberala. Därpå tar förf. till särskild granskning upp den kamp mellan socialdemokratins höger- och vänsterriktning, som ledde till partisprängningen 1916 och som så starkt engagerade Hansson. Slutligen tecknas förloppet av den fasta samverkan med de liberala, som etablerades efter 1917 års val, och här har författningsrevisionen 1918 erhållit stort utrymme. Skildringen går fram till 1920, då vänsterkoalitionen upplöstes och Branting bildade sin första ministär med Per Albin Hansson som krigsminister.

Som framgår redan av dessa korta antydningar har Lindgren valt att lägga sin biografi så att dess föremål fogats in i ett stort tids- och miljösammanhang. Han skriver själv att avsikten varit att »låta Per Albin Hansson framträda som den centrala gestalten i en bred och utförlig skildring av den svenska arbetarrörelsens utveckling». Denna skildring är självfallet endast tänkt som en ram, men det saknas inte tendenser att låta ramen bli

det dominerande. Läsaren får stundom anstränga sig att inte förlora kontakten med huvudpersonen och att inte vilseledas av författarens intresse för utanverken. Årtalet 1892 på bokens titelblad betecknar inte, som man möjligen skulle tro, tidpunkten för den unge Per Albins politiska aktivisering utan, efter vad det vill synas, för den första socialistiska ungdomsklubbens bildande i vårt land, och kapitelrubriken »Från entusiasm till doktrinarism» har sannolikt inte syftning på honom personligen utan på det ungdomsförbundet han tillhörde. Det förefaller obestriddigt att den angivna uppläggningsen av ämnet i någon mån lockat förf. bort från undersökningens huvudföremål och att t. ex. analyserna av Per Albin Hanssons ställningstagande och utveckling i skilda frågor blivit lidande härpå. Önskvärt hade bl. a. varit att mera intimt få följa hans hållning i försvarsfrågan under 1910-talet: försvarsdebatterna 1911—14, världskrigssituationen och inte minst nedrustningssträvandena under efterkrigstiden. Redan hans ställning som partiets militärexpert och dess försvarsminister i tre socialdemokratiska regeringar under 1920-talet hade motiverat ett särskilt studium av hans försvarsuppfattning under den närmast föregående perioden.

Det behöver inte utvecklas att det å andra sidan finns flera skäl, som talar för den allmänna uppläggningsen av ämnet, som förf. valt, och det skall villigt erkännas att hans breda historieskrivning redan i och för sig erbjuder åtskilligt av värde. Nytt material och nya synpunkter har kommit fram. Men det säger sig självt att en framställning av detta slag, trots författarens ingående kännedom om tiden, som regel inte kan tränga på djupet utan måste röra sig på händelsernas yta. Stundom blir bristerna iögonfallande, såsom när intressanta aktstycken publiceras utan att alls kommenteras — t. ex. det socialdemokratiska förslaget till program för vänstersamverkan 1914 — eller när tvivelaktiga källor åberopas som fullt sanningsenliga. Sedan länge har det sålunda varit känt att de hågkomster, som Otto von Zweigbergk framlägger i sin bok »Svensk politik 1905—29», är allt annat än tillförlitliga.¹ Inte desto mindre bygger Lindgren sin redogörelse för Staaffs inställning till socialdemokraterna vid ministärbildningen 1911 helt på von Zweigbergks bok och accepterar t. o. m. dennes i direkt anföring framlagda version av vad den liberale partiledaren skall ha yttrat. Som Hessler nyligen påvisat med stöd av Staaffs egna dagboksanteckningar är von Zweigbergks framställning här helt missvisande.²

Det väckte på sin tid viss förvåning att uppgiften att skriva boken om Branting anförtröddes åt Z. Höglund, som under en lång följd av år legat i ständiga fejder med den socialdemokratiska ledaren. Verket bär också tydliga spår av svårigheten för dess förf. att förena lojaliteten mot skildringens huvudföremål med troheten mot det egna förflutna. För Lindgrens vidkommande har inga sådana problem behövt uppstå. Han delar på varje punkt Hanssons värderingar, även om dessa är sinsemellan helt oförenliga, såsom fallet en tid var i försvarsfrågan.³ Hanssons ståndpunkt i denna be-

¹ Se A. Brusewitz' recension i Statsvet. tidskr. 1930, s. 78 ff.

² C. A. Hessler, Parlamentarismens begrepp. Studier tillägnade Fredrik Lagerroth (1950), s. 173 f.

³ Jfr H. Tingstens anmälan i Dagens Nyheter 19/s 1950.

tecknas vidare som »patriotisk», ehuru det är tydligt att argumenten hämtades från vitt skilda håll och kunde vara allt annat än fosterländska. År 1906 uttalade Hansson t. ex. att det skulle »bli en direkt förlust för oss om vi skulle komma under Tyskland emedan de få exercera mycket längre där än i Sverige!» Mest ohöjlt kommer det subjektivistiska draget fram i behandlingen av vänsteroppositionen och vänstersocialisterna. Redan i förordet citerar förf. Per Albin Hanssons ord om deras politik som »den största kvasirevolutionära bluff vi någonsin skådat i detta land», och han varnar för att »söka bestrida den sakkunskap som talar ur det angivna citatet». Härmed är ett motto satt för hela den följande skildringen. Lindgren bekänner sig till Per Albin Hanssons sakkunskap ända därhän att han kan sägas fortsätta den kampanj mot vänsterriktningen, som utgjorde Hanssons stora politiska insats under 1910-talet. De vänstersocialistiska ledarna stämplas som maktsträvare av renaste vatten. Redan genom sitt ordval har förf. sökt kasta ett sken av löje över dem och deras verksamhet, såsom har påpekats av en granskare i Fackföreningsrörelsen. I nämnda tidskrift har A. Helldén, J. Westerståhl och R. Edenman underkastat Lindgrens här berörda metoder och resultat en ingående kritik och berikat diskussionen om arbetarrörelsens historieskrivning med vägande synpunkter.⁴ Det är beklagligt att Lindgren genom sitt starka känslöengagemang och sin polemiska iver dragit ned ett arbete, som eljest inte saknar betydande förtjänster.

Med den uppläggning, som givits biografien, har enligt författarens mening följt att någon redogörelse inte kunnat ges för Per Albin Hanssons personliga förhållanden. Motiveringen övertygar knappast. Även här kunde upplysningar mycket väl få plats om t. ex. den miljö Hansson kom ifrån, de kretsar han rörde sig i, den litteratur han läste o. s. v. Som en brist känns det att förf. så helt avstått från att teckna även Hanssons rent politiska personlighet. Ingenstans förekommer något försök till karakteristik av denna personlighet, dess uttrycksformer, beteenden, ambitioner. En notis om att han i sina uppgörelser med vänsteroppositionen var »stridbar, hårdför och väl bevandrad i gerillakrigets alla finesser» utgör ett nästan enastående undantag. Då kan mera utläsas ur illustrationstexter och facsimil — en mängd sådana ingår i den påkostade volymen. Framför allt är det anledning att peka på hans brev till Branting av den 23 maj 1916, återgivet i facsimil och ej kommenterat, där han diskuterar sitt eventuella återinträde i Social-Demokratens redaktion. Här avslöjar sig något av maktmänniskan Per Albin Hansson, på ett sätt visserligen som genom sin öppna rättframhet inte saknar sympatiska drag men som samtidigt visar att de personliga aspirationerna i den politiska kampen ingalunda var förbehållna partivänsterns koryféer. Hur uppfattades denne framåtsträvande unge man av sina egna, d. v. s. utanför oppositionens led? Hur såg Branting på honom, och vad väntade han sig av honom? Genom skildringen går dess huvudperson i själva verket som en ganska okänd och oåtkomlig gestalt. Möjligen är det författarens avsikt att i andra delen av sitt verk ge Per Albin Hans-

⁴ Fackföreningsrörelsen 1950, n:r 30, 32 och 33. Lindgren och Helldén har avgivit repliker i tidskriftens n:r 35 och 37.

sons politiska personlighet en samlad belysning, men en sådan kan knappast ersätta en fortlöpande karakteristik, som låter händelseutvecklingens skilda faktorer komma till sin rätt.

Stilen är långa stycken njutbar, den kan vara lättillgänglig och målande. Dess svaghet är en viss lös pratsamhet, ett slags kåsörjargong, som genom ovidkommande utveckningar och ansträngda lustigheter emellanåt ställer läsaren på hårda prov. Man får i förbifarten veta, för att ta några på måfå valda exempel, att förf. »själv i tioårsåldern fritt och obesvärat köpt tjugofem askar Armiro i första bästa lanthandel», att en av ungdomskollegerna bekämpad sedeskildring i sin »sirapsdrypande sentimentalitet och friserade pornografi» skulle »lämpa sig förträffligt som underlag för en svensk film av i dag», att det socialdemokratiska samverkansprogrammet 1914 var en »bröllopstårta», som partiinstanserna »bakat» och Stockholms arbetarekommun bereddes ett första tillfälle att »avsmaka», att Hinke Bergegren och Z. Höglund var »spralliga», och Fredrik Ström »den socialdemokratiska politikens dr Jekyll och mr Hyde». Det vore groteskt om arbetets fortsättning, skildringen av Per Albin Hanssons statsmannagärning, skulle utföras i detta manér.

Även andra sidor av verket väcker farhågor beträffande dess fortsättning. I den föreliggande voluminösa delen har endast Hanssons ungdomstid behandlats, och då har till på köpet slutet stramats åt väsentligt — de första riksdagsåren har fått en tämligen torftig redovisning —, medan det i stället hade varit motiverat att vidga skildringen inför den socialdemokratiska ministärens bildande 1920. Omständigheterna kring Hanssons inträde i denna regering är i själva verket inte behandlade, fastän illustrationsmaterialet inkluderar händelsen i fråga. Man undrar, hur hans stätsråds-, partiledar- och statsministertid, ett kvartsekel av svensk historia på vilket han i så hög grad satte sin prägel, skall kunna pressas in i en volym av tillnärmelsevis samma omfattning som denna utan att skildringens proportioner blir allvarligt förryckta. Men kanske en större stringens i disposition och stil skall ge lösningen på detta problem.

Gunnar Gerdner.

Studier tillägnade Fredrik Lagerroth. Skrifter utgivna av Fahlbeckska stiftelsen. XXXVI. Lund 1950. 423 sid. Pris 20:—kr.

Det har särskilt under senare år blivit allt vanligare att förtjänta vetenskapsmän och forskare på sina bemarkelsedagar hedras med en festskrift, där kolleger, lärjungar och vänner slagit sig samman för att bringa vederbörande en välförtjänt hyllning. Så har nu också blivit fallet, när professorn i statskunskap vid Lunds universitet Fredrik Lagerroth förra hösten ingick i den officiella emeritusåldern och lämnade den lärostol, som han med nit och skicklighet, heder och berömmelse beklätt i omkring tjugo år.

Skriften, som sedan några månader föreligger i bokhandeln under titeln »Studier tillägnade Fredrik Lagerroth», utgör den 36:e volymen i den för-

nämliga serien »Skrifter utgivna av Fahlbeckska stiftelsen» men har erhållit en vida mer tilltalande yttre prägel än den seriöst grå men säkerligen mycket praktiska dräkt, vari seriens tidigare nummer i regel framträtt.

Redigeringen och åstadkommandet av den vackra festskriften har påvilat en redaktionskommitté på sex man, bestående av fyra förutvarande Lundadocenter i statskunskap, nämligen landshövdingen A. Thomson, lektorerna E. Thermanius och S. Andgren och rektorn O. Sörndal, samt nuvarande docenten N. N:son Stjernquist och biträdande läraren G. Vidhög.

Volymen inledes efter ett ypperligt porträtt av jubilarer av en hyllningsadress eller, som det på gammalt akademiskt språk brukar heta, tabula gratulatoria, omfattande ej mindre än 207 namn, vartill fogats åtta mer eller mindre offentliga institutioner.

Den inledande uppsatsen är författad av professorn *Nils Herlitz*, som ger en ingående och allsidig karaktäristik och analys av »Fredrik Lagerroths forskning». Herlitz hyllar här sin Lundakollega såsom den där alltid vetat att helt följa sin egen genius och bana sina egna vägar. Djupt personligt engagerad i sina företag har Fredrik Lagerroth gjort en ovanligt särpräglad insats, som satt djupa spår och ovedersägligen måste räknas till de allra viktigaste inslagen i den moderna svenska statskunskapen. En stark känsla för den svenska staten och den svenska rätten har besjälade all hans forskning. Ett särmerke har varit, att han varit och förblivit historiker, att han främst intresserat sig för statslivets gestaltning. Särskilt har han visat detta i sin frihetstidsforskning, som är en av de allra största samlade insatser vår författningshistoriska forskning överhuvudtaget har att uppvisa. Den ger icke endast en ny syn på frihetstiden utan ock en fördjupad insikt i hela vår författningshistoria. Ett av Lagerroths mest uppmärksammade arbeten från senare år är det 1942 utgivna arbetet om »1809 års regeringsform», som utgör ett viktigt inlägg i den sedan årtionden tillbaka pågående diskussionen om vårt nuvarande statskicks genesis. Här går Lagerroth starkt in för Pontus Fahlbecks kända tes, att vår regeringsform är »Sveriges historia omsatt i lagparagrafer», och träder åtminstone delvis i opposition mot Brusewitz' betonande av inflytandet från utländska statsrättsteorier. Om denna Lagerroths forskningsinsats faller Herlitz det omdömet, att denne därmed »givit oss en historisk bakgrund för regeringsformen med ojämförligt större bredd och djup och konkretion än tillförne».

Men Fredrik Lagerroth har icke stannat vid att blott fullfölja den historiskt-statsrättsliga linjen från äldre svensk statskunskap, sådan den företräts av män som Oscar Alin, Pontus Fahlbeck och Rudolf Kjellén. Han har gått vidare och djupt intresserat sig för idéhistoria och idéanalys. Han har sökt klargöra, hur idéerna forma verkligheten. Men, säger Herlitz, hans hjärta hänger särskilt fast vid idéerna såsom sådana. Och detta intresse sätter honom ofta i stånd att ge en stimulerande utblick över statslivets eviga problem. Ytterligare en väsentlig sida av Fredrik Lagerroths forskarpersonlighet pekar Herlitz på, då han framhåller, att denne varit den vetenskapliga debattens man med »nya synpunkter, djärva sammanställningar, uppseendeväckande omvärderingar, eggande tillspetsningar».

Det är naturligtvis uteslutet att kunna gå närmare in på alla de övriga nitton bidragen. Sex av dem härröra från kolleger på andra professors-

stolar, fem svenskar och en norrman. Om vi taga dem, liksom i festskriften, i alfabetisk följd, möter först Göteborgskollegan *Georg Andrén*, som i »Trenne kriser i Gladstones politiska karriär» avser att belysa ett par dramatiska episoder i den engelske statsmannens bana, nämligen hans avgång som regeringschef 1874, hans avsägelse av det liberala ledarskapet 1875 och hans återinträde på båda posterna 1880. Artikeln är, som allt som härflyter ur denne förf:s penna, rappt och elegant skriven men misspyrades av ett par tråkiga språkliga anglicismer.

Professor *Erik Fahlbeck* lämnar i »Tryckfrihetsförordningen 1949» ett utkast till granskning och värdesättning av vår nyaste grundlag, varvid han dock av praktiska skäl begränsar sig till »vissa frågor, närmast de som innebära något nytt, och även beträffande dessa endast till korta betraktelser». Förf. beklagar, att tryckfrihetsförordningen, som ändå innehåller så många detaljbestämmelser av förvaltnings- och näringsrättsligt slag, saknar principstadganden om så viktiga intressen som att offentliga handlingar förvaras på ett betryggande sätt eller att utgallring bör ske efter ett enhetligt system. Förmodligen har detta väl ansetts följa av allmänna förvaltningsrättsliga grundsatser och därför ej behöva direkt utskrivas i lagen. En vinning är däremot, att informationsfriheten tillgodosetts bättre än förut och i överensstämmelse med moderna internationella strävanden. Utvecklingen får dock visa, om dessa stadganden äro alltigenom lyckligt avfattade och kunna förebygga missbruk. Förf. understryker, att den nya tryckfrihetsförordningen i formellt avseende förmånligt skiljer sig »från 1812 års illegalt åvägabragta, hastigt hopkomna, illa disponerade och flerstädes språkligt besynnerliga tryckfrihetsförordning», vilken med all rätt sedan länge gällt som »ett unicum inom svensk lagstiftning». Men samtidigt slår han fast, att även 1949 års tryckfrihetsförordning lider av »en grundlagstextens elefantiasis, vilken varken är nödig, nyttig eller anslående». Förf. beklagar vidare livligt, att icke den stora reformen uppsköts ytterligare en fyraårsperiod. Den av tryckfrihetsförordningen föranledda följdlagstiftning, som förelades 1949 års riksdag, hade då fått sin utformning jämsides med den nya grundlagen. Likaså hade kunnat ske med ännu ej beredda frågor, särskilt den angelägna översynen av sekretesslagstiftningen. Reformen av tryckfrihetsrätten, tagen i detta större sammanhang, hade dragit nytta av en dylik procedur. Som det nu är, ha vi emellertid i vår nya tryckfrihetsförordning »med dess stora förtjänster och här och var påvisbara brister» i alla fall »den mest frisinna vi begåvats med».

Stockholmaren professor *Gunnar Heckscher* gör i »Decentraliseringsproblemet inom statsförvaltningen» några reflexioner kring den officiella sakkunnigutredning, som åren 1947—49 brottades med detta intrikata problem. Enligt Heckscher var uppgiften, som avsågs att innefatta en översyn över förvaltningen i dess helhet, i själva verket omöjlig att lösa. Intresset av denna utredning knyter sig därför främst till de principiella övervägandena och till det i samband med utredningen framkomna materialet, som kan tjäna till utgångspunkt för en diskussion av frågans mera allmänna aspekter. Decentralisering innebär vanligen överflyttning av uppgifter från ett högre organ till ett lägre men också delegation inom ett visst organ, d. v. s. överflyttning av beslutanderätten från högre till lägre befattnings-

havare. Formell delegation är sällsynt inom statsförvaltningen, men faktisk delegation finns på åtskilliga håll. Särskilt två föreslagna vägar att gripa sig an med decentraliseringens problem äro värda att nämna. Den ena innebär, att den centrala myndigheten utfärdar direktiv med bindande verkan för underordnade eller eljest lokala organ. Det är den väg, som f. n. mest kommer till användning. Det andra alternativet är en s. k. begränsad beslutanderätt, d. v. s. man föreskriver samråd mellan tvenne myndigheter och bestämmer, att de vid enighet ha att träffa slutligt avgörande, men att vid tvist dem emellan högre myndighet skall fatta definitivt beslut. Det torde emellertid vara uppenbart, att man icke kan nå någon tillfredsställande lösning av decentraliseringsfrågan genom en eller annan teknisk metod eller på andra genvägar. Det är omfattningen och kanske särskilt arten av de många nya uppgifter samhället tagit på sig, som är det avgörande för bedömandet av problemet, och så länge härvidlag ingen genomgripande ändring sker, lär nog frågan stå kvar lika olösbar som nu.

Innehavaren av skytteanska professuren i Uppsala professor *C. A. Hessler* ger i »Parlamentarismens begrepp» några moment ur begreppets historia i huvudsaklig anknytning till den debatt, som förts i Sverige på 1900-talet, i seklets början mellan Karl Staaff å ena samt Pontus Fahlbeck och Rexius å andra sidan, senare med Tingsten och Lagerroth i mer eller mindre nära anslutning till Rexius.

Slutligen ger professor *Elis Håstad* i »Ett parlamentariskt prejudikat i den nordiska samverkans historia?» ett bidrag till belysning av den svenska riksdagens medverkan i utrikespolitiken. Det första stora steget att inkoppla folkrepresentationerna i den direkta praktiska nordiska politiken togs i januari 1949, då förhandlingar om en svensk-norsk-dansk försvarsunion pågingo. Det bildades då genom ombuden från de olika riksdagarna ett slags nordiskt miniatyrparlament, det första i sitt slag. Förra våren skapades så ett nytt prejudikat i den nordiska samverkans historia, då riksdagsutskott från de tre nordiska staterna genom delegationer höllo ett gemensamt sammanträde rörande likartade regeringsförslag (om medborgarskapsrätten), vilka ungefär samtidigt framlagts i de olika riksdagarna. Förf. var själv med vid dessa överläggningar, och det är värdefullt att genom honom få en initierad skildring av dessa utskottsförhandlingar. Detta direkta parlamentariska samarbete mellan tre självständiga stater är sannolikt det första i sitt slag icke endast i Norden.

Den norske professorn *Fr. Castberg* redogör för »Den nye Genèvekonventionen om beskyttelse av sivilbefolkningen i krigstid», som åstadkoms sommaren 1949. Man må med förf. innerligt hoppas, att den politiska utvecklingen skall bli sådan, att den folkrättsliga nybildning, konventionen här ger, icke skall behöva bringas i tillämpning.

Festskriftens huvudredaktör, landshövding *A. Thomson*, ger i sitt bidrag, »Till frågan om frihetstidens prästvalslagstiftning med särskild hänsyn till rösträttsbestämmelserna», ett intressant utdrag ur ett kommande större arbete om den frihetstida prästvalslagstiftningen, som är avsett att med det snaraste publiceras. Denna lagstiftning är märklig särskilt därför att här för första gången i vår historia möter en gradering av rösträtten efter förmögenheten.

Till en särskild grupp av bidrag kunna sammanföras de, som lämnats av forna och nuvarande docenter och andra lärjungar. De utgöra i stor utsträckning brottstycken ur avhandlingar, som utarbetats under Fredrik Lagerroths professorat i Lund. Det innebär icke något underskattande av dem, om de här tagas mera summariskt. Tvärtom äro de alla, vart och ett på sitt sätt, intressanta och välskrivna och bjuda ett värdefullt innehåll. Men det är av utrymmesskäl tyvärr uteslutet att kunna gå närmare in på dem. Det måste därför inskränkas till en i alfabetisk ordning gjord uppräkningslista. Alltså: »Bondeståndet och banken vid 1668 års riksdag» av *E. H. Ingvar Andersson*, »Några randanteckningar till stortingets adress av den 23 april 1860» av *Sigfrid Andgren*, »Förfärderna till Svenska Pommerns författning 1810—11» av *Pär-Eric Back*, »Några anteckningar om borgarståndet 1809» av *Malte Becker*, »Den merkantilistiska staten och skråarbetaren» av *Jean Braconier*, »I brytningstiden mellan naturrättsteori och rättspositivism. Kieltraktaten inför engelska parlamentet 1814» av *Hans Meijer*, »Regionalismen och Förenta Nationernas tillkomst» av *H. F. Peterson*, »Danska landstingets ställning till finanslöven» av *N. N:son Stjernquist*, »Amtmän och amtsråd. Några drag ur dansk lokalförvaltning» av *Olof Sörndal*, »Rikets vapen och flagga. Regeringsformen § 79 mom. 1» av *Edv. Thermanius* samt »Grundlagstolkningsprinciper. Några randanmärkingar» av *Gustaf Vidhög*.

Endast en outsider återfinnes bland bidragsgivarna — vid sidan av den nämnde Osloprofessorn — nämligen dr. phil. *Erich Wittenberg*, som i »ett idéhistoriskt utkast» på ett intresseväckande sätt, yttjande om en omfattande beläsenhet på området, söker utreda frågan »Utgör Bismarcks Rike en grundval för det Tredje Riket?»; förf. besvarar den nekande, låt vara att det förflutna försummelser bidrogo att indirekt bana vägen för det senare.

Den digra festskriften avslutas med en av docenten *N. N:son Stjernquist* uppgjord förteckning över Fredrik Lagerroths tryckta skrifter. Den spänner över en tidrymd av fyrtio år och omfattar icke mindre än ca tolv trycksidor — ett värtaligt vittnesbörd om det kvantitativa omfånget av jubilarens forskningsarbete.

Om så till sist ett sammanfattande helhetsomdöme skall ges om den gedigna och förnämliga festskriften, skulle det bli detta, att den utgör ett vackert vittnesbörd om den nuvarande svenska, enkannerligen den lundensiska, statsvetenskapens höga halt och lödighet och samtidigt är en synnerligen välförtjänt hyllning för en trägen och framstående vetenskapens dyrkare och idkare, som visserligen nu efter nära en mansålders hängivet och fruktbara arbete inom forskningen och den akademiska undervisningen med ålderns rätt drager sig tillbaka ur första linjen men av vilkens omutliga forskningslidelse och fascinerande iderikedom man dock torde ha rätt att hoppas och vänta ännu många värdefulla insatser i den nationella odlingens tjänst.

Hans Cavalli.

ANDRÉ SIEGFRIED: *Géographie électorale de l'Ardèche sous la IIIe République*. (Cahiers de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, no. 9). Paris 1949. Librairie Armand Colin. 138 sid. Pris frs. 250:—.

Siegfried er kjent for sitt store verk *Tableau politique de la France de l'Ouest sous la Troisième République*, som utkom i 1913. Han hadde den gangen til hensikt å fortsette arbeidet og behandle hver del av Frankrike i et eget bind, med andre ord å gjennomføre en fullstendig politisk kartlegging av landet. Siegfried ble avbrutt av verdenskrig nr. 1, og i mellomkrigstiden drev han først og fremst med studier av andre lands politiske liv. Men fra 1933 tok han opp igjen undersøkelsene av franske forhold. I forelesninger ved Collège de France tok han hvert år for seg et sør-fransk departement med tanke på til slutt å kunne utgi et *Tableau politique du Midi*. Dette arbeidet ble stanset av verdenskrig nr. 2, men et bruddstykke av verket ble utgitt i 1949 av Fondation Nationale des Sciences Politiques i Paris.

Her beskriver Siegfried departementet Ardèche, som strekker seg langs østbredden av Rhône mellom Lyon og Middelhavet. De politiske forholdene i dette som i mange andre franske departementer viser en høy grad av stabilitet gjennom hele den tredje republikks historie. Ved å følge tallet på avgitte stemmer i Ardèche ved hvert valg fra 1870-årene til 1930-årene får Siegfried fram en tydelig lovmessighet. I visse kommuner stemmer flertallet alltid med høyrepartiene og i andre kommuner er et venstre-flertall bestandig sikret; men dessuten fins det en del distrikter som er vaklende og får vektskålen til å vippe snart den ene og snart den andre veien. Gjennom hele den tredje republikk har religionsspørsmålet vært den viktigste politiske faktor i Ardèche. I en del av departementet har protestantismen overlevd forfølgelsene på 1600- og 1700-tallet; motsetningen mellom katolikker og protestanter er stadig levende og har for en stor del bestemt skillet mellom høyre- og venstrepartier. Riktignok er protestantene bare en minoritet, men det kommer også en annen faktor inn. De som lever i fjellstrøkene i vest er troende katolikker; folk nede på lavlandet ved Rhône derimot har alltid vært mer utsatt for påvirkninger utenfra og har for lengst mistet sin gamle trosiver. Enkelte strøk står i en mellomstilling, særlig det sørvestre hjørne av departementet, som riktignok hører med til lavlandet, men ligger langt borte fra selve Rhône-dalen. Her ligger kommuner som har vært politisk usikre og utgjort tungen på vektskålen. I disse distriktene har folk stemt slik at republikanerne fikk flertall i Ardèche hver gang republikkens regjering fulgte en moderat kurs og lot den katolske kirken arbeide uforstyrret. Men i perioder hvor regjeringen ble radikaliseret og gikk angrepsvis til verks, prøvde å storme kirkens maktposisjoner og trenge dens innflytelse tilbake, i slike tider snudde de moderate og usikre blant velgerne seg bestandig mot høyre igjen.

Av særlig interesse er det å legge merke til at general Boulanger's bevegelse praktisk talt ikke fikk noen tilhengere i Ardèche. Allerede i sitt *Tableau politique* pekte Siegfried på at i de typiske boulangist-strøk fantes det store mengder av velgere som ikke var fast knyttet til hverken høyre- eller venstrepartiene. Slike velgere betydde en reserve av uberegnelige krefter, en masse som i et gitt øyeblikk kunne slutte opp om en fengende

personlighet og bære ham fram mot makten på en bølge av stemmer. Det kan være verd å nevne at Rudolf Heberle har konstaterat noe liknende i sin bok om den politiske utvikling i Schleswig-Holstein fra 1918 til 1932 (*From Democracy to Nazism*, Baton Rouge, Louisiana, 1945). Hitler fikk først og kraftigst tilslutning i distrikter der motsetningen mellom reaksjonære og marxister var minst merkbar. Der var nemlig folk ikke så fast knyttet til noen av de gamle partiene. — I Ardeche hadde motsetningen mellom klerikale og anti-klerikale alt for sterkt tak til at en tredje bevegelse kunne få vind i seilene.

André Siegfried har med sin siste bok igjen gitt et godt bidrag til fransk politisk litteratur, og den kan ha interesse også utenfor Frankrike. Men utviklingen etter krigen kommer Siegfried ikke inn på. Det er, sier han, en annen historie.

Sten Sparre Nilson.

TIDSKRIFTSÖVERSIKT

Ekonomisk revy. Utg. av Svenska bankföreningen. Årg. 8:1951. H. 1. *Montgomery, A.*, Socialpolitik och planhushållning, s. 7—15. — *Snoep, J. P.*, Indonesien, s. 42—50. — H. 2. *Trolle, U. af*, Storföretagande — ett brott? s. 97—107. — *Josephsson, O.*, Hur bör ekonomiundervisningen i skolorna läggas upp? s. 135—142.

Ekonomisk tidskrift. Årg. 53:1951. Nr 1. *Hildebrand, K. G.*, Monopolistisk konkurrens som ekonomisk-historiskt problem, s. 27—53.

Förvaltningsrättslig tidskrift. Årg. 14:1951. H. 1. *Salén, T.*, Europarådets konvention om mänskliga rättigheter, s. 1—16.

Politisk tidskrift. Utg. av Svenska landsbygdens ungdomsförbund. 1951: Nr 2. Politisk spelöppning, s. 33—37. — *Skovmand, A.*, Den politiska situationen i Danmark, s. 51—55. — Nr 3. *Wahlund, S.*, Dyrtid och »dyrorter», s. 69—71. — *Hellström, S.*, Persisk marknad, s. 79—83.

Samtid och framtid. Tidskrift för idépolitik och kultur. Årg. 8:1951. Nr 1. *Jewkes, J.*, Socialister på reträtt, s. 3—12. — *Croce, B.*, Låt Unesco dö i skönhet, s. 13—16. — *Richert, J.*, Demokrati och byråkrati, s. 17—19. — *Strzelewicz, W.*, Sant och osant kring titoismen, s. 29—34. — Nr 2. *Koestler, A.*, En europeisk frihetslegion, s. 79—84. — Två meningar om atlantpakten: I. Frans Severin. II. Hugo Osvald, s. 85—91 — *Jungk, R.*, Motrevolution i Kina, s. 107—111. — Nr 3. *Strzelewicz, W.*, Östtysklands öde, s. 135—139. — *Padev, M.*, Västerlandet och kommunistprocesserna, s. 146—151. — *Meurling, P.*, Spinoza och Hägerström, s. 154—157. — *Croce, B.*, Friheten — den enda jämlikheten, s. 164—171.

Svensk tidskrift. Årg. 38:1951. H. 1. *Höjer, T.*, Ett år närmare katastrofen, s. 14—24. — Dagens frågor: Den nya ministären Kekkonen. — Oscar II:s utrikespolitik än en gång, s. 49—59. — H. 2. Sveriges nedlagda röst, s. 63—65. — *Heckscher, G.*, Sovjetrysk opinionsbildning, s. 89—97. — *Unger, G.*, Högerns unga riksdagsgarde: I. Leif Cassel, s. 98—102. — Dagens frågor: Beredskapslagstiftning mot »femte kolonnen». — Finländska regeringsbesvär, s. 103—110. — H. 3. *Macmillan, H.*, Europas kris, s. 125—133. — *Eriksson, S.*, Norrmännen i egna och främmandes ögon före 1814, s. 146—156. — *Rohltlieb, C.*, Turgot och vår tid, s. 157—162.

Tiden. Socialistisk kritik och politik. Utg. av Sveriges socialdemokratiska arbetarparti. Årg. 43:1951. Nr 2. *Michanek, E.*, Välfärdens finansiering, s. 65—70. — *Myrdal, G.*, Utvecklingen mot planhushållning, s. 71—84. — *Fredriksson, K.*, Statfetten till eftervärlden, s. 85—88. — Nr 3. *Björk, K.*, Funderingar kring fredsmantest, s. 129—133. — *Myrdal, G.*, Utvecklingen mot planhushållning, II., s. 134—150. — Nr 4. *Edberg, R.*, Tema med variationer, s. 193—198. — *Wickman, J.*, Svensk utrikesdebatt, s. 199—208. — *Färm, H.*, Religionsfrihet med frågetecken, s. 209—212. — *Ivre, I.*, Politik och kulturpolitik, s. 229—233. — *Silone, I.*, Skymning för den kommunistiska myten, s. 234—236.

Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger. 1951:
No. 1. *P. R.*, Quelques aspects constitutionnels du plan Schuman, s. 105—124.
— *Fabre, M. H.*, Un échec constitutionnel: l'investiture du Président du conseil des ministres, s. 182—211.

Revue politique et parlementaire. Année 53: 1951. No. 605. *Plaisant, M.*, L'action du parlement sur la politique extérieure, s. 105—112. — **No. 606.** *Mirkine-Guetzevitch, B.*, Réflexions sur la Troisième, s. 241—250. — **No. 607.** *Valarche, J.*, Liberalisme pas mort, s. 36—40. — *Langrod, G.*, Le rôle du parti unique dans l'Etat soviétique, s. 47—52.

Archiv des öffentlichen Rechts. Bd. 76: H. 3. 1950. *Schnorr, G.*, Die Stellung der Ländervertretungen in System der deutschen Verfassungen seit 1815. Ein Beitrag zur Entwicklung des deutschen Föderalismus, s. 259—189.

Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft. Bd. 107: H. 1. *Dobretsberger, J.*, Krise der Intelligenz, s. 1—35. — *Grunebaum, L. H.*, Führerschaft, Demokratie, Ethik, s. 36—89.

H. M.

TILL REDAKTIONEN INSÄND LITTERATUR:

- BRATT, EYVIND, Småstaterna i idéhistorien. En studie i äldre statsdoktriner. (Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala. XXXI.) X + 231 sid. Pris kr. 10:— Uppsala 1951. Almqvist och Wiksell.
- British Books to Come. No. 76—78. London 1951.
- CAPELLE, K.-H., Handelsrecht. München u. Berlin 1951. G. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- CHASE, STUART, Samfundets anatomi. Översättning från engelska. Kbhvn 1950. Forlaget Fremad.
- Die Weltwirtschaft Ende 1950. (Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel.) Kiel 1950.
- Förteckning över Riksdagsbibliotekets nyförvärv år 1950. Sthlm 1951.
- Göteborgs Statistik. Bostadsräkningen 1945. Av Göteborgs stads statistiska byrå. Gtbg 1951.
- HORNWALL, GERT, Regeringskris och riksdagspolitik 1840—1841. (Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala. XXX.) 465 sid. Pris kr. 15:— Uppsala 1951. Almqvist och Wiksell.
- När vi bliver gamle. Kbhvn 1950.
- Om arbetsvärdering. (Handelstjänstemannaförbundets skriftserie. 2.) Halmstad 1951.
- RØGIND, SVEN, Samfundets økonomiske forhold. 2 uppl. Kbhvn 1951. Ejnar Munksgaards Forlag.
- Samordning af de nordiske landes lønstatistik. Betænkning afgivet af den af de nordiske socialministerier nedsatte ekspertkomité. 103 sid. Kbhvn 1950.
- Sveriges officiella statistik. Befolkningsrörelsen år 1947. Av Statistiska centralbyrån. Sthlm 1950. — Fattigvården år 1948. Av Kungl. Socialstyrelsen. Sthlm 1951. — Olycksfall i arbete år 1947. Av Riksförsäkringsanstalten. Sthlm 1951.
- Åbo Akademi. Handelshögskolan vid Åbo Akademi. Katalog vårterminen 1951. Åbo 1951.
- ÅMARK, KARL, Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del X. Tiden juli 1948—juni 1950. Redogörelse utarbetad på offentligt uppdrag. (S. O. U. 1951: 11.) 338 sid. Sthlm 1951.

Fortlöpande nummer av följande tidskrifter:

Allsvensk Samling, Balans, Ekonomisk Revy, Ekonomiska Samfundets tidskrift (Hfors), Europa, Finsk Tidskrift, Från departement och nämnder, Förvaltningsrättslig Tidskrift, Historisk Tidskrift, Internasjonal Politikk (Bergen), International Labour Review, Kartellregistret, Kommerciella Meddelanden, Landskommunernas Tidskrift, Medborgaren, Mercator (Hfors), Nationaløkonomisk Tidsskrift, Nordisk Försäkringstidskrift, Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, Nordisk Tidsskrift for international Ret (Kbhvn), Nytt från FN's arbetsfält, Political science quarterly, Skandinaviska Banken (Kvartalsskrift), Social Tidskrift (Hfors), Sociala Meddelanden (Sthlm), Socialt Tidskrift (Kbhvn), Statistisk Månadsskrift (Sthlm), Statistisk Månadsskrift (Kbhvn), Statsøkonomisk Tidsskrift (Oslo), Sunt Förnuft, Svensk Juristtidning, Svensk Tidskrift, Svenska Socialförbundets Tidskrift, Svenska Stadsförbundets Tidskrift, The Department of State bulletin, Theoria, Tiden, Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund, Tidskrift utg. av Juridiska Föreningen i Finland, Tidsskrift for Rettsvitenskap, Tidsskrift for Udenrigspolitik (Kbhvn), Utrikespolitik, Weltwirtschaftliches Archiv, Vi, Vårt forum, Økonomi og Politik, Nya Argus, The american political science Review, Diakonen.

SKRIFTER UTGIVNA AV FAHLBECKSKA STIFTELSEN:

- I. SVEN HELANDER: Marx och Hegel. 1920. Pris kr. 4:—.
- II. CURT WEIBÜLL: Lübeck och Skånemarknaden. 1922. Pris kr. 3:50.
- III. HALVAR G. F. SUNDBERG: Bidrag till frågan om besluts-verkställbarhet enligt kommunallagarna. 1924. Pris kr. 3:—.
- IV. ISRAEL MYRBERG: Om tjänstemäns oavsättlighet. 1925. Pris kr. 5:—.
- V. ERIK LINDAHL: Arbetsdagens förkortning. 1925. Pris kr. 1:25.
- VI. HERBERT TINGSTEN: Konstitutionella fullmaktslagar i modern parlamentarism. 1926. Pris kr. 4:50.
- VII. CURT ROHTLIEB: Johan Fischerström. 1926. Pris kr. 1:50.
- VIII. BIRGER WEDBERG: Nådefrågor historiskt belysta. 1926. Pris kr. 2:75.
- IX. FREDRIK LAGERROTH: Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling. Ett systemskifte inom svensk statshushållning. 1927. Pris kr. 8:—.
- X. GEORG ANDRÉN: Huvudströmningar i tysk statsvetenskap från tyska rikets grundläggning till 1900-talets början. 1928. Pris kr. 12:—.
- XI. FREDRIK LAGERROTH: Statsreglering och finansförvaltning i Sverige till och med frihetstidens ingång. 1928. Pris kr. 10:—.
- XII. GUNNAR BOMGREN: Sekretä utskottet 1723—1756. 1928. Pris kr. 4:50.
- XIII. GUSTAF OLSSON: Den indiska författningskrisen. 1929. Pris kr. 10:—.
- XIV. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens mål. 1929. Pris kr. 3:—. Slutsåld.
- XV. HERBERT TINGSTEN: Regeringsmaktens expansion under och efter världskriget. Studier över konstitutionell fullmaktslagstiftning. 1930. Pris kr. 7:—.
- XVI. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens medel. 1930. Pris kr. 6:—. Slutsåld.
- XVII. Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala genom AXEL BRÜSEWITZ. 1930. Pris kr. 12:—.
- XVIII. F. J. LINDERS: Bidrag till kännedomen om den kommunala beskattningen ... i Sveriges landskommuner under åren 1918—1928. 1933. Pris kr. 6:—.
- XIX. JOHAN ÅKERMAN: Konjunkturteoretiska problem. 1934. Pris kr. 4:—.
- XX. S. D. WICKSELL: Befolkningsrörelsen i Sveriges häradar, tingslag och städer 1911—1925 samt i Sveriges bygder 1901—1925. 1934. Pris kr. 5:—.
- XXI. KARL ARVID EDIN: Undersökning av abortförekomsten i Sverige under senare år. Verkställd på uppdrag av medicinalstyrelsen. 1934. Pris kr. 2:25.
- XXII. E. AROSENIUS: Yrkesväxlingen från en generation till en annan i en medelstor svensk stad. 1936. Pris kr. 2:50.
- XXIII. PAUL DAHN: Studier rörande den studerande ungdomens geografiska och sociala härkomst. 1936. Pris kr. 15:—.
- XXIV. JOHAN ÅKERMAN: Ekonomisk kausalitet. 1936. Pris kr. 5:—.
- XXV. E. AROSENIUS: Yrkesväxlingen från en generation till en annan inom ett utvalt svenskt landsbygdsområde (Motala fögderi). 1937. Pris kr. 2:50.
- XXVI. LARS FRYKHOLM: Översikt över riksdagshandlingar samt författnings- och rättsfalls-samlingar. 1939. Pris kr. 2:50.
- XXVII. CARSTEN WELINDER: Företagens inkomstbeskattning. 1941. Pris kr. 8:—.
- XXVIII. HANNES HYRENIUS: Studier rörande den utomäktenskapliga fruktsamhetens variationer. 1941. Pris kr. 3:75.
- XXIX. IVAR SUNDBOM: Modern handels- och valutapolitik. 1941. Pris kr. 6:—.
- XXX. GUSTAF OLSSON: 1935 års indiska författning. 1942. Pris kr. 4:—.
- XXXI. R. ERICH: Studier i internationell rättskipning. 1943. Pris kr. 3:50.
- XXXII. FREDRIK LAGERROTH: Den svenska landslagens författning i historisk och komparativ belysning. 1947. Pris kr. 9:—.
- XXXIII. RAGNAR OLSSON: Riksdagsmannavalen till bondeståndet under den senare delen av frihetstiden (1740—1772). 1948. Pris kr. 7:50.
- XXXIV. FREDRIK LAGERROTH: Tyskt och nordiskt i Danmarks författningsutveckling 1660—1849. Till 100-årsminnet av Junigrundlovens tillkomst. 1949. Pris kr. 7:50.
- XXXV. NILS NILSSON-STJERNQUIST: Riksdagen och kronans fasta egendom. Tolkningen och tillämpningen av § 77, regeringsformen. 1950. Pris kr. 15:—.
- XXXVI. Studier tillägnade Fredrik Lagerroth. 1950. Pris kr. 20:—.